



## Fezâil-i Cihâd Mecmuası'ndan II. Viyana Seferine Bakmak: Dördüncü Mehmed'in Nemçe Seferi Menzîlnâmesi ve Osmanlı Ordusu

İlhami Danış\*

### Öz

Menzil; posta teşkilatının, ordunun, hacıların ve seyyâhların yol üzerinde konaklama için kullandıkları yerleşim yerlerini veya yerleşim yerleri dışında kurulan coğrafi alanları ifade eder. Osmanlı İmparatorluğu, payitaht İstanbul'a bağlanan yol ağı üzerinde faklı amaçlara hizmet eden menziller kurmuştur. Bunların içinde sefer esnasında ordunun takip ettiği güzergâh üzerinde kurulan menziller oldukça önemlidir. Sefer giden ordunun belli mesafe kat ettikten sonra istirahat ettiği, iaşe ihtiyaçlarını karşıladığı bu menziller su yollarına yakın kurulur ve her seferin güzergâhına göre belirlenirdi. Sefer güzergâhları üzerindeki bu menziller; isimleri, coğrafi konumları, fiziki ve mimari özellikleri, birbirlerine olan mesafeleri ve menzilleri birbirine bağlayan yolların durumu gibi hususlar bağlamında çok sayıda esere konu olmuş ve bir Osmanlı sefer menzîlnâmeleri literatürü ortaya çıkmıştır.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1529 yılındaki Viyana Seferi'ne çıkan Osmanlı ordusu bu seferden yüz elli dört yıl sonra 1683'te IV. Mehmed döneminde tekrar Viyana

\* Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul/Türkiye, [idanis@fsm.edu.tr](mailto:idanis@fsm.edu.tr), [orcid.org/0000-0003-3886-2039](http://orcid.org/0000-0003-3886-2039).

kapılarına dayanmıştır. İlk sefer esnasında ordunun takip ettiği güzergâh Feridun Bey'in *Münşeâtü's-Selâtin* eserinde, ikinci sefer esnasında takip edilen güzergâh ise Teşrifatçıbaşı'nın *Vekâyi-i Beç* eserinde ve Silâhdâr Mehmed Ağa'nın *Zeyl-i Fezleke*'sinde (*Silâhdâr Târihi*) detaylı olayları ile ele alınmıştır. II. Viyana Seferi menzillerinin Edirne'den Belgrad'a kadar olan kısmı ise Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki bir mecmuada (*Fezâil-i Cihâd Mecmuası*) müstakil bir menzîlnâme olarak yer almaktadır. Menzillerin isimleri, mesafeleri ve tafsilatlarının yer aldığı bu menzîlnâme kapsamında kaleme alınan bu çalışmada mecmuadaki müstakil menzîlnâmeden yola çıkarak II. Viyana Seferi'nde ordunun takip ettiği güzergâh üzerindeki menziller *Silâhdâr Târihi* ile mukayeseli bir şekilde ele alınmış olup Osmanlı ordusunun İstanbul'dan Viyana'ya kaç günde eriştiği, hangi menzillerde konaklayarak ilerlediği, menzillere varış tarihleri ve güzergâhtaki menzillerin hangi coğrafi şartları taşıdığı hususlarına cevaplar aranmıştır. Ayrıca çalışmada Belgrad'dan Viyana'ya olan menziller *Vekâyi-i Beç* ve *Silâhdâr Târihi*'nden alınarak okuyuculara ve araştırmacılara tüm menziller hakkında bir çerçeve sunulmuştur. Menzîlnâmenin sonunda II. Viyana Seferi'ne katılan Osmanlı ordusuna dair sayısal veriler yer almaktadır. Bu veriler de sefer bağlamında çalışmaya dahil edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Menzîlnâme, Menzil, II. Viyana (1683) Seferi, Osmanlı, Avusturya.

## Second Campaign in Vienna According to Fezâil-i Jihâd: The Menzilname of the Vienna (Nemçe) Campaign of Mehmed IV and the Ottoman Army

### Abstract

Menzil (halting place) refers to the settlements or the geographical regions used by the postal organization, the army, pilgrims and travelers for accommodation on the way. The Ottoman Empire established menzils serving different purposes on the road network connecting to Istanbul, the capital. Among these, the menzils established on the route followed by the army during campaigns are very important. These places, where the army rest after traveling a certain distance and met its needs, were established close to the waterways and determined according the route of each campaign. Menzils on the campaign routes have been the subject of many works in the context of issues such as their names, geographical locations, physical and architectural features, distances to each other and the condition of the roads connecting them. Thus a literature of Ottoman campaign menzîlnâmes emerged.

During the reign of Suleiman the Magnificent, the Ottoman army embarked on the Vienna Campaign in 1529. One hundred and fifty-four years after this campaign, in 1683,

it reached the gates of Vienna again during the reign of Mehmed IV. The route followed by the army during the first campaign is described in Feridun Bey's Münşeâtü's-Selâtîn. The route followed during the second campaign was covered in detail in the *Vekâyi-i Beç* and *Zeyl-i Fezleke* (Silâhdâr Tarihi) of Silâhdâr Mehmed Ağa. The part of the Second Campaign for Vienna menzils from Edirne to Belgrade is included as a separate menzîlnâme in a journal in the Süleymaniye Manuscripts Library. (*Fezâil-i Cihâd Mecmuası*)

In this study, this menzîlnâme, which includes the names, distances and details of the menzils, has been evaluated. Based on the separate menzîlnâme in the journal the menzils on the route followed by the army in the Second Campaign for Vienna are discussed in a comparative way with Silâhdâr Tarihi. Answers were sought to the questions of how many days the Ottoman army reached Vienna from Istanbul, at what distances it advanced, the dates of arrival at the destinations and the geographical conditions of the destinations on the route. In addition, in the study, the halting places from Belgrade to Vienna were taken from the *Vekâyi-i Beç* and *Silâhdâr Tarihi* and a framework was presented to the readers and researchers about all the menzils. At the end of the Menzîlnâme, there are numerical data about the Ottoman army that participated in the Vienna Campaign. These data were also included in the study.

**Keywords:** Menzîlnâme, Menzil, Campaign for Vienna (1683), Ottoman, Austria.

## 1. Yollar, Menziller ve Menzilmâmeler

İslâm coğrafyacılığının en önemli ilk temsilcilerinden biri olarak kabul edilen İbn Hurdazbih<sup>1</sup>, *el-Mesalik ve'l-Memâlik* adlı eserinin giriş kısmında eserini kaleme alma nedenini;

“Allah dünyanın yollarını, ülkelerini, özelliklerini, uzaklıkları ve yakınlıkları, ma‘mûr olan yerler ile metrûk olan yerlerini, bu yerler arasındaki uzaklıkları vermeyi ve yollar ile geçişlerin çizimini benden öncekilerin yaptığı şekliyle yapmayı nasip etsin”<sup>2</sup> şeklinde izah eder. Ayrıca eserini;

“İbn Hurdazbih tarafından telif edilmiş olan, yeryüzünün niteliği ve yaratılışın yapısı ve üzerinde bulunan dünyanın değişik yerlerine olan bütün yolların ve ülkelerin, memleketlerin halklarının kabileleri hakkında olan bir kitaptır.”<sup>3</sup> şeklinde tavsif eder.

İbn Hurdazbih, Abbasiler Dönemi’nde Bağdat ve Sâmerrâ’da berîd (posta ve istihbarat) teşkilatının başkanlığı görevlerini ifa etmiş, eserini de bu teşkilata gelen raporlar üzerine inşa etmiştir. Eserin muhtevası yukarıda da ifade edildiği üzere büyük ölçüde memleketleri ve şehirleri birbirine bağlayan yollar, bu yolların arasındaki mesafeler, yollardaki duraklar ve hanlar üzerine kurulmuştur. Bu eser, muhtevası itibarıyla İslam coğrafyacılığında bir geleneğin de temelini oluşturmaktadır. Mesâlik (yollar) ve memâlik (ülkeler), İslam coğrafyacılığında bir tür olarak devam etmiş bu ad ile kaleme alınan coğrafi eserler, şehirleri (yerleşim yerlerini) birbirine bağlayan yollar ve bu yollar arasındaki mesafeler üzerine olmuştur. Esasen bir şehirden başka bir şehre ulaşımın nasıl ve ne kadar sürede olduğu meselesi coğrafya alanında yazılan birçok eserde de önemli bir husus olarak yer almaktadır. Özellikle şehirlere dair bilgiler ihtiva eden eserlerde yol mesafeleri ve yol boyunca uğrak yerleri hakkında bilgiler büyük bir özenle yer alır. Osmanlı dönemi coğrafi eserlerde de bu muhteva devam etmiştir.<sup>4</sup> Coğrafi

1 İ. U. Krichovsky, *Tarihi'l-Edebi'l-Coğrafi'l-Arab*, Arapça’ya çev. Selahaddin Osman Haşim, cilt I, Kahire, 1963, s. 255; Sayyid Maqbul Ahmad, “İbn Hurdazbih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 20, İstanbul, 1999, s. 78.

2 İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, çev. Murat Ağarı, İstanbul, Kitabevi, 2008, s. 17.

3 İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, s. 19.

4 Mustafa b. Ali, Sipâhizâde Mehmed, Âşık Mehmed, Kâtîp Çelebi, Evliya Çelebi ve birçok Osmanlı coğrafyası şehirleri birbirine bağlayan yollar ve bu yolların mesafeleri hakkında bilgiler vermektedirler. Bkz. Mahmut Ak, “Osmanlı Coğrafya Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, cilt 2, sayı 4, İstanbul, 2004, s. 163-212; İlhami Danış, “Başlangıcından XVI. Yüzyıl Sonuna Kadar Türk İslâm Coğrafyacılığı (Ekoller, İsimler ve Eserler)”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, cilt 17, sayı 33, İstanbul, 2020, s. 9-40; Ahmet Üstüner, “Klasik Çağ Sonrası Osmanlı Coğrafya Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, cilt 17, sayı 33, İstanbul, 2020, s. 41-104.

eserlerdeki bu bilgilerin yanı sıra münhasıran yollara ve yollar arasındaki mesafelere dair eserler, yani menzîlnâmeler de bir tür olarak yaygınlaşmıştır. Ordunun takip ettiği güzergâh, hacıların hac yolundaki durak yerleri ve posta için kullanılan yollar, menzîlnâmelerin ana muhtevasını oluşturmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin sınırları genişledikçe yollar başta haberleşme ve askeri amaçlar olmak üzere daha da önem kazanmıştır. Rumeli ve Anadolu'da tarih boyunca kullanılan yolların üzerine yeni ana yollar ve bu ana yollara bağlı tali yollar inşa edilmiş, tüm bu yollar da devletin ana merkezi olan payitaht İstanbul'a bağlanmıştır.<sup>5</sup> Başlangıçta haberleşme teşkilatının yaygın olarak kullandığı yollar, ordunun, tüccarların ve ticaret kervanları ile hac kafilelerinin de yaygın kullanımı ile daha da önem kazanmıştır. Yollar üzerinde çok sayıda yeni menzilhâneler yani konaklama alanları inşa edilmiştir. Menzilhâneler, kullanım amacına göre farklı yerlerde oluşturulmuşlardır. Haberleşme sistemi için kurulan menzilhâneler kaza, kasaba ve karye merkezlerine kurulmuşlardır. Askeri amaç için, ordunun bir yerden bir yere nakli yani seferler için kurulan menzilhâneler ise yol üzerinde, yerleşim yerlerinin dışında kurulmuşlardır.<sup>6</sup> Bu menzillerin kurulduğu yerlerin tespitinde aranan en önemli unsurlar ise ordunun gün içinde kat edeceği mesafe dikkate alınarak düz ve su kaynaklarına yakın yerler olmasıdır. Hac yolu için ise müstakîl güzergâhlar olduğu görülmektedir.<sup>7</sup> Hac farızasını yerine getirmek için her yıl uzun ve meşakkatli yolculuğa çıkanlar İstanbul'dan (Üsküdar) Mekke ve Medine'ye doğru onlarca menzil (Kartal, Gebze, Vezirhanı, Söğüt, Bolvadin, Akşehir, Konya, Ramazanoğlu yaylası, Adana, Antakya, Hama vd.) aşarak Hicaz'a varmaktaydılar. Hac güzergâhı, kaleme alınan çok sayıda hac menzîlnâmelerinde ele alınmıştır. Bu hac menzîlnâmelerinde menziller arasındaki mesafeler, hacıların hangi menzilde ne tür ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri, yolculuk boyunca yapacakları dini ritüeller ve dualar detaylarıyla anlatılmıştır. Hac menzîlnâmeleri, içerdikleri dualar ile de hacılar için rehber eser olurken her menzile dair coğrafi bilgiler, sosyal ve ekonomik hayata dair veriler ve menziller arasındaki mesafeler hakkında sunduğu bilgiler ile şehir, sancak ve kazaların coğrafi tarihine de ışık tutmaktadır.<sup>8</sup> Menâzil-i hac olarak

5 Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme Menziller*, Ankara, 2002, s. 51.

6 Ömer İşbilir, "Osmanlı Ordularının İlaş ve İkmâli: I. Ahmed Devri İran Seferleri Örneği", *Türkler*, cilt 10, Ankara, 2002, s. 156.

7 Fatma Büyükkarcı Yılmaz, *Hac Menzîlnâmelerinde Osmanlı Şehirleri*, İstanbul, 2019, s. 115 ve devamı; Latif Armağan, "XVIII. Yüzyılda Hac Yolu Güzergahı ve Menziller (Menazilü'l-Hacc)", *Osmanlı Araştırmaları*, cilt 20, sayı 20, İstanbul, 2000, s. 82-99; İzzet Sak, Cemal Çetin, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 16, 2004, s. 202-203.

8 Fatma Büyükkarcı Yılmaz, *Hac Menzîlnâmelerinde Osmanlı Şehirleri*, s. 75-90.

da adlandırılan bu eserlerde aynı zamanda menzillerdeki camiler, ziyaretgâhlar ve türbeler hakkında da bilgiler yer almaktadır.<sup>9</sup>

Osmanlılar'da menzil sistemi Kanuni Sultan Süleyman döneminde ulak sisteminin yaşanan sorunlar nedeniyle ıslah edilmesi için Lütü Paşa'nın görevlendirilmesi ile kurulmuştur. Menzil, Osmanlı Devleti'nde resmî haberleşmeyi sağlayan posta teşkilâtı ve ordunun konaklama noktaları için kullanılan bir terim olarak tanımlanmıştır.<sup>10</sup>

Ordunun sefer esnasında konakladığı menziller, posta menzillerinden farklı olarak yerleşim yerlerinin dışında kurulduğunu ifade etmiştik. Bu menzillerin isimlerini, menziller arasındaki mesafeleri ve menzillerdeki coğrafi unsurları ele alan sefer menzilmâmelerinden önemli bir külliyyat ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu külliyyat çerçevesinde sefer menzilleri ile ilgili birçok değerlendirme yapma imkânı söz konusudur. Ordunun sefer güzergahındaki en temel husus iâşe teminidir. Seçilen menziller su kaynaklarına yakın yerlerdir. Ordunun temel iâşe ihtiyaçları ise hem sefer güzergahına yakın yerlerden hem de imparatorluğun farklı bölgelerinden kara ve deniz-nehir yolu ile karşılanmaktadır.<sup>11</sup> Hans Georg Majer, Osmanlıların bu noktada tecrübeli olduklarını belirterek, “*askeri güzergahlarda, büyük hudut kalelerinde sefer esnasında ordunun ihtiyaçları için temel teşkil eden depolara malik*” olduğunu ifade eder.<sup>12</sup> Ordunun ihtiyaçlarının karşılanması ancak yerleşim yerleri dışında düz alanlarda kurulan menzillerde mümkündür. Menzillerin aralarındaki mesafeler de oldukça belirleyicidir. Ordunun mühimmat ve hayvanlar ile kat edebileceği süre esas alınarak menziller belirlenmiştir. Durak menzilleri ve durakların gün sayıları da (ordunun kaç gün istirahat edeceği) iâşe, su ve temizlik ihtiyacına göre belirlenmiştir.<sup>13</sup> Osmanlı sefer menzilmâmeleri büyük ölçüde bu bilgileri ihtiva etmektedirler.

9 Rahmi Yaran, “Hac Literatür”, *Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 14, İstanbul, 1996, s. 410-413; Şerife Eroğlu Memiş, “XVII. Yüzyılda Osmanlı Hac Menzilleri: Rûznâmceci İbrahim Efendi Kethüdâsı Hacı Ali Bey'in Tuhfetü'l-Huccâc Risâlesi Örneği”i *Gazi Akademik Bakış*, Ankara, 2020, s. 272-273.

10 Yusuf Halaçoğlu, “Menzil”, *Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 29, İstanbul, 2004, s. 159.

11 Ömer İşbilir, “XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İâşe, İkmâl ve Lojistik Meseleleri”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996, s. 6165-.

12 H. G. Majer, “17. Yüzyılın Sonlarında Avusturya ve Osmanlı Ordularının Seferlerdeki Lojistik Sorunları”, *Osmanlı Araştırmaları*, cilt 2, sayı 2, 1981, s. 192.

13 Günhan Börekçi, “Yeni Bir Kaynağın Işığında Sultan III. Mehmed'in Eğiti Seferi: Menzil Geçişleri ve Lojistik Sorunlar”, *Yeni Bir Askeri Tarih Özlemi: Savaş, Teknoloji ve Deneysel Çalışmalar*, yay. haz. Kahraman Şakul, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013, s. 211-216.

Osmanlı Devleti'nde sefer menzîlnâmeleri türüne dair ilk eserler ise Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerindeki seferlere aittir.

Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin* eserinde Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi (1514), Dulkadiyiye Seferi (1515), Mercidabık ve Ridaniye savaşlarının yaşandığı Mısır seferi (1517-1518) ile Kanuni Sultan Süleyman'ın Belgrad Seferi (1521), Rodos Seferi (1522), Mohaç Savaşı ve Budin'in fethi ile sonuçlanan Budin Seferi (1526), Bec (Viyana) Seferi (1529), Alman Seferi (1532), Irâkeyn Seferi (1534-1535), Pulya (Avusturya) Seferi (1537), Karaboğdan Seferi (1538) esnasında meydana gelen olaylar ile her bir seferde ordunun geçtiği menziller hakkında bilgiler vermektedir.<sup>14</sup> Feridun Bey'in Kanuni'nin son seferi olan Sigetvar (1566) Kuşatması'nı anlattığı *Nüzhetü Esrârî'l-Ahbâr der Sefer-i Sigetvar* adlı eseri de menzîlnâme türü kapsamına girmektedir. Sigetvar Seferi dışında Sokullu Mehmed Paşa'nın etrafında gelişen olaylar ile II. Selim dönemine ait bir takım hadiseleri de içeren eserin ilk kısmında Sigetvar Seferi esnasında İstanbul'dan Sigetvar'a kadar katedilen menziller "*Pâdişâh-ı deryâ-dil İstanbul civârında Bağlarucı'nda nüzûl buyurdıkları menzilden kalkub dârü'l-cihâd-ı Belgrad'a varınca menâzil ve merâhil beyâmidur*" başlığı ile anlatılmaktadır.<sup>15</sup> Eserde Sigetvar Seferi'ne dair minyatürler de yer almaktadır.<sup>16</sup>

Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki bir diğer önemli menzîlnâme ise Matrakçı Nasuh'un, *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân* Hân adlı eseridir. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1533'te Safeviler üzerine yaptığı seferdeki menzilleri ihtiva eden eser, *Mecmû'-ı Menâzil* olarak da bilinmektedir. Üç yıl süren bu sefer için kaleme alınan eserde ordunun konakladığı menzillerin anlatımı yanı sıra minyatürler ile bu menzillere dair detaylar gösterilmiştir. 90 varak metin, 107 minyatür ve 25 resimli metinden oluşan eserde başta İstanbul olmak üzere dönemin birçok önemli şehrinin minyatürleri de yer almaktadır.<sup>17</sup>

14 *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, editör Ekmeleddin İhsanoğlu, cilt I, İstanbul, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 2000, s. 60-63.

15 Feridun Ahmed Bey, *Sultan Süleyman'ın Son Seferi: Nüzhet-i Esrârî'l-Ahyâr der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar*, haz. H. Ahmet Arslantürk - Günhan Börekçi, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2012, s. 31-43.

16 Feridun Ahmed Bey, *Nüzhet-i Esrârî'l-Ahyâr*, s. 414-419.

17 Nasûhü's-Silâhî (Matrikçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân* Hân, haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1976, s. 10-11; Hüseyin G. Yurdaydın, "Matrikçı Nasûh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt XVIII, Ankara, 2003, s. 143-145; Davut Erkan, "Matrikçı Nasûh'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Notlar", *Osmanlı Araştırmaları*, sayı 37, İstanbul, 2011, s. 187.



Bu minyatürler eserde yer alan Osmanlı şehirleri (Diyarbakır, Tebriz, Bağdat vd.) için bir belgesel doküman değerindedir. Minyatürlerde şehirler, sancak, kaza ve köyler ile ordunun takip ettiği güzergâh ve bu güzergâh üzerinde ordunun konakladığı menziller, bu menzillerdeki hanlar ve derbentlerin tasvirleri de yer almaktadır.

## 2. Nemçe Menzîlnâmesinin Yer Aldığı Mecmuaya Dair Değerlendirmeler

*Nemçe*<sup>18</sup> *Menzîlnâmesi*, Süleymâniye Yazma Eserler Kütüphanesi Laleli Kısımında nr. 1608 ile kayıtlı mecmuanın içinde yer almaktadır. Mecmuanın detaylarına girmeden önce önemli şekilsel özelliklerine değinmek gerekir. Bu özellikler mecmuadaki Revân Seferi Menzîlnâmesi ile ilgili çalışmasında Nezihî Aykut tarafından belirtildiği için doğrudan oradan iktibas edilecektir:

“*Yazma zilbahar şemseli, zencirekli ve miklepli, miklebinde de zilbahar şemsesi olan sırtı açık kahverengi, kapakları ise vişne çürüğü renginde tamir görmüş meşin ciltlidir. (Bkz. Ek-1) 54 varaklık yazmada kitab ebadı 235 X 154; yazı ebadı 161 X 84 mm dir. Sahifeler altın yıldız cetveli olup her sahifede 15 satır bulunmaktadır. Güzel bir nesih hatla yazılmıştır. Siyah mürekkebin kullanıldığı yazmada bâb başları kırmızı çizgilerle belirtilmiştir. Kağıdı âharlı ve filigranlıdır.*

*1b’de mihrabî ve tıglı bir serlevha mevcuttur. Serlevha altın yıldızlı zemin üzerine stilize çiçek motifleriyle bezenmiştir. 50b-53b varaklarında cetvel kenarlarına gümüş yaldızla çeşitli motifler yapılmış, 51b-52a varaklarında ise ayrıca gül, sümbül ve lale minyatürleri çizilmiştir (Minyatürler için bkz. Ek-2).*

*Mecmuanın müellifi bilinmemekte olup yazmanın istinsah tarihi ve müstensihinin kaydı bulunmamaktadır.”*<sup>19</sup>

Müellifi ve müstensihine dair bilginin yer almadığı mecmuanın üzerinde çok sayıda kayıt yer almaktadır. Mecmuanın zahriyesinden önceki varaklarında yani vikayelerinde yer alan kayıtlar dikkate şayandır. Vikaye kısmının ilk varığında *Fezâil-i Cihâd* ismi kaydedilmiştir. İkinci varakta ise *Fezâil-i Cihâd* ve *Risâle-i Tertîb-i Cuyûş*<sup>20</sup> ibareleri yer almaktadır. Bu ibarelerin daha sonra üzeri çizilmiştir. Eserin ismi ile ilgili bu kayıtlara ileride değinilecektir.

18 Nemçe, Osmanlıların Avusturya ve Avusturyalılar için kullandığı isimdir.

19 Nezihî Aykut, “IV. Murad’ın Revân Seferi Menzîlnâmesi”, *Tarih Dergisi*, sayı 34, Mart 1983-84, s. 183-248.

20 Askerlerin Düzeni Hakkında Risale manasındadır.



Mecmuanın vikayesinin yine ikinci varağında Vankulu Mehmed Efendi'ye<sup>21</sup> ait şu şiir bulunmaktadır.<sup>22</sup>

“Kıt‘a

Budur âyîn-i Arab bir kavmin ölse seyyîdi,  
Az olur kim kabri üzre bende âzâd olmaya.  
Sen ki Fahru'l-âlemin<sup>23</sup> ve Seyyîdü'l-kevneysin,  
Hâşâ lillâh kabrine yüz süren âzâd olmaya.”<sup>24</sup>

Vikayenin üçüncü varağında kim olduğu bilinmeyen ancak kendi ifadelerinden eserin bir dönem sahibi olduğu anlaşılan meçhul birinin kaleminden çıkmış iki şiir ve bir dua (Fatiha) talebi yer almaktadır:

“Müfred<sup>25</sup>

*Aldanma nakş-ı hüsnüne hâb u hayâldür  
Leylâ'dan örnek al ki bu bir destimâldür.*

*Ricâ ve niyâz olunur ki bizden sonra bu kitâba mâlik olanlardan ruhumuz  
içün bir Fâtîha-i şerîf.*

*Müfred*

*Eller çeşme yapup koydu dünyada eser  
Eseri olmayunun yüzünde yeller eser”*

Vikayenin dördüncü varağında mecmuanın içindeki ilk iki risalenin ismi yazılmıştır:

21 Van'da dünyaya gelmesi hasebiyle Vanî ve Vankulu nisbeleri ile tanınan Mehmed Efendi, Arap dili ulemasından İsmail b. Hammâd el-Cevherî'nin *Sihâh (Tâcü'l-Luga)* adlı eserinin tercümesi ile yani *Tercüme-i Sihâh-ı Cevherî* eseri ile tanınmaktadır. Eser *Vankulu Lugatı* olarak tanınmıştır. Bkz. Mustafa S. Kaçalin, “Vankulu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2012, cilt 42, s. 513.

22 Bu şiir sayfanın alt kısmında ters şekilde yazılmıştır.

23 Bazı kaynaklarda “şâh-ı mürselîn” ibaresi geçmektedir. Bkz. Yakup Civelek, “Mehmed b. Mustafa el-Vânî ve Vankulu Lûgatı”, *Ekev Akademi Dergisi*, cilt 1, sayı 3, 1998, s. 359.

24 Araplar'ın örf ve âdetlerinden birisi de budur ki; Bir kavmin efendisi ölürse, onun kabri üzerinde bir köle âzâd etmemek az görülen bir olaydır.

Sen ki, bütün varlıkların kendisi ile övündüğü iki alemin efendisi, seyidisin, Allah muhafaza, senin kabrine yüz süren birinin cehennemden âzâd olmaması mümkün değildir.

25 Müfred, “musarra' olmayan, yani iki mısraı birbiriyle kafiyeli olmayan veya herhangi bir süre bağlı bulunmayan, bağımsız beyit” olarak tanımlanmıştır. Bkz. L. Sami Akalın, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Varlık Yayınları, 1980, s. 122.

“*Tercüme-i Risâle-i Aristatalis li'l-İskenderi'l-Yunânî ve Risâle-i Âsafnâme li-Lütfî Paşa fî Tedbîr-i Umûri'l-Devlet ve'l-Vüzerâ ve Gayruhâ*”

Aynı varakta Sultan III. Mustafa'nın tuğralı vakıf mührü yer almaktadır (Bkz. Ek-3). Vakıf mühründe,

“*el-Hamdülillâhi'l-lezî hedânâ li-hâzâ vemâ künnâ li-nehtediye levlâ en he-dânallâh*”<sup>26</sup> ayeti ile

“*Vakf-ı Mustafa Şâh bin Ahmed Hân-ı Sâlis el-muzaffer dâimâ*” ibaresi yer almaktadır.<sup>27</sup>

## 2.1. Mecmuanın İsimlendirilmesi: Fezâil-i Cihâd

Mecmuanın ismi metin içerisinde açıkça ifade edilmemiştir. Yukarıda ifade edildiği üzere eserin zahiriyye kısmında iki defa *Fezâil-i Cihâd* ismi kaydedilmiştir. Eserin ilk iki cümlesinde de aynı isim tekrar edilmektedir:

“*Bu risâle dahi Fezâil-i Cihâd'a müteallik olup emr-i harb ve umûr-u saltanat ve hizmet-i vüzerâda bir emr-i mühimm ve re'y-i lâzım olduğuçün Aristatalis Hekim'in İskender-i Zülkarneyn'e yazdığı Âdâb-ı Harb ve Uslûb-ı Cenk ki kırk bâb üzere tertîb olunmuşdur. Fezâil-i Cihâd'da derc eylemek münâsib görölüp şurû' olundu.*”<sup>28</sup>

Mecmuanın mukaddime kısmındaki bu ifadelerden yola çıkarak eserin ismi *Fezâil-i Cihâd* olarak adlandırılabilir. Mecmuanın muhtevası da bu hususu destekler mahiyettedir. Bu kapsamda çalışmanın devamında mecmuanın ismi olarak *Fezâil-i Cihâd Mecmuası* kullanılacaktır.

Bu noktada Fezâil-i Cihâd türü eserlere dair bir parantez açmak gerekir. Osmanlı yazma eser külliyyatı içinde Fezâil-i Cihâd ismi ile anılan birçok eser söz konusudur. Bursalı Mehmed Tahir, *Sebilürreşâd Mecmuası*'nda yayınlamış olduğu “*Fezâil-i Cihâd Hakkında Müellefât-ı Osmâniyye*” adlı makalede *Hazâin-i âsâr-ı Osmâniyye'den müstefid olduğum sırada müellifin-i Osmâniyyemizin ulûm*

26 “Hamd, bizi buna eriştiren Allah'a mahsustur. Eğer Allah'ın bizi eriştirmesi olmasaydı, biz hidayete ermiş olamazdık.” Kur'ân-ı Kerîm, Araf, VII, 43.

27 Mecmuanın müellifi ve ilk sahibine dair herhangi bir veri bulunmamakta ancak bu mühr ile eserin Sultan III. Mustafa'nın kütüphanesinde bulunduğu görülmektedir. Sultan III. Mustafa Topkapı Sarayı'nda Bostancılar Ocağı'nda yeni bir kütüphane inşa ettirerek buraya kitap vakfetmiştir. Bu kitaplar daha sonra Lâleli Medresesi'ndeki kütüphaneye nakledilmiştir. Eserin Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki kaydı da Laleli 1608 olarak düşülmüştür. Sultan III. Mustafa'nın vakıf mührü için bkz. Günay Kut - Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021, s. 69-70.

28 *Fezâil-i Cihâd Mecmuası*, vr. 1b.

ve fînûnun her kısmında tettebbuât ve neşriyyât-ı irşâd-kârânede buldukları gibi emr-i cihâd hakkında da icrâ-yı ta'mîkât ve tettebbuâtтан geri durmamak ve bu bâbda da ahlâfa bir hayli âsâr-ı güzîde bırakmak[mış] olduklarını nazar-ı şükrân ve minnetle gördüm. Bunların tedârik ve mü tâlaası ihvân-ı dînin tezâyüd-i istifâdelerine ve bu mebhasde daha ziyâde tenvîr-i efkâr ve güftâr etmelerine medâr olur mülâhazası zihnime tebâdür etti. Binâenaleyh bunların müellifleriyle beraber ber-vech-i zîr arz-ı esâmîsini lâzîme-i kadr-şinâsî ittihâz eylerim.” diye rek Osmanlı ilim ehli tarafından kaleme alınan 24 adet Fezâil-i Cihâd eserinin müellif ve isimlerini zikretmektedir.<sup>29</sup>

Bu eserlerin ortak özelliğini ve niçin kaleme alındıklarını yine Bursalı Mehmed Tahir şu şekilde ifade etmektedir;

“Cihâd, ki tahakkuk-ı vücûbunda her mü'min için bir emr-i ma'rûfdir; bunun fezâilî hemen herkesçe icmâlen ma'lûm hükmündedir. Ancak gazevât ve şehâdete müteallik akâid-i mukaddesenin te'sîr-i lâhûtîsiyle hâiz-i şeref-i girân-bahâ olan cihâd ne gibi ahvâlde farz-ı kifâye ve hangi husûsâtta farz-ı ayndır? Sebeb ve hikmeti nedir? İstîtâ't-i bedenîyye ve mâliyyeye mâlik olanlara emr eylediği vezâif-i iştirâkiyye iştirâkiyye ile bu bâbda gösterilecek i'tinâ-yı fedâkârânenin te'mîn edeceği mehâsin ve mesûbât neden ibârettir? Bunlardan imtinâ' ve te'bâ'üd vukû'u hâlinde tevellüd edecek te'sîrât ve ukûbât, ne dereceye kadar varabilir; az çok bu ahkâma teşmîl-i vukûf edilmek elzemdir. Binâenaleyh ricâl-i ilmiyyenin cevâmî'de va'z u nasîhat esnâsında bu mebhasde mündemic ahkâm ve dekâyık-ı kudsiyyeyi kulûb-ı mü'minîne nakş u ilkâ edecek sûrette şerh ve tebyîn eylemeleri, arada sırada ihtilâs-ı vakt ile bu bâbda te'lîf-i âsâr ile de ta'mîm-i fevâid etmeleri hakikaten bir vecîbe-i hamîyyet ve diyânettir.”<sup>30</sup>

29 Eserler Fezâil-i Cihâd dışında, Fezâil-i Gazâ-Menâkıb-ı Cihâd, Tahrîzu'l-Mücâhidîn, Râyâtü'n-Nasr ve'l-İrşâd, Mühimmâtü'l-Gâzî fî Meyâdîni'l-Megâzî vb. isimlerle adlandırılmıştır. Bu eserlerden bazıları ve müellifleri ise şunlardır:

“Risâle-i Fezâil-i Cihâd: 1070'de Mısır'da vefât eden Konevî Nuh Efendi tarafından müellefdir. Fezâil-i Cihâd: 1008'de Dersââdet'de vefât eden Şâir-i meşhûr Abdülbâkî Efendi tarafından matbu'dur.

İmâdü'l-Cihâd-Fezâilü'l-Cihâd: Dervîş Ali bin Mustafa-yı Bosnavî tarafından müellefdir.

Teşvikâtü'l-Ciyâd fî'l-Gazv ve'l-Cihâd: 1130'da vefât eden Abdürrezzâk bin Abdülfetâh-ı Lâdikî tarafından matbu'dur

Risâle-i Cihâd-ı Kebîr: 1151'de İstanbul'da vefât eden Sâhib-i kütübhâne Cârullah Velîyyüddîn Efendi tarafından matbu'dur” Bkz. Bursalı Mehmed Tahir, “Fezâil-i Cihâd Hakkında Müellefât-ı Osmâniyye”, *Meşrutîyet'ten Cumhuriyet'e Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebülürreşâd Mecmuası*, proje yürütücüsü M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul, Bağcılar Belediyesi Yayınları, 2017, cilt 9, sayı 228, s. 343-344.

30 Bursalı Mehmed Tahir, “Fezâil-i Cihâd Hakkında Müellefât-ı Osmâniyye”, *Sebülürreşâd Mecmuası*, s. 343.

## 2.2. Fezâil-i Cihâd Mecmuası'nın Muhtevası

Eserin muhtevasına baktığımızda mecmuanın dokuz risaleden oluştuğu görülmektedir. Yazma Eserler Kurumu veri tabanında mecmuanın içinde yer alan bu risaleler şu şekilde tanımlanmıştır:

1. 1608-001 *Fezâil-i Cihad'dan Bir Parça*
2. 1608-002 *Âsafnâme: Kanûn-ı Benî Osman Lütî Paşa*
3. 1608-003 *Osmanlı Tarihinin Başlangıcı ve Osmanlı Padişahları*
4. 1608-004 *Öğüt Risalesi*
5. 1608-005 *Dördüncü Murâd'ın 1044 Revân Seferi Menzîlnâmesi*
6. 1608-006 *Dördüncü Murâd'ın 1047 Bağdâd Seferi Menzîlnâmesi*
7. 1608-007 *Sefer Hazırlıkları Hakkında Dördüncü Murâd'a Sunulan Yazılar*
8. 1608-008 *Dördüncü Mehmed'in Nemçe Seferi Menzîlnâmesi*
9. 1608-009 1095 *Nemçe Seferinde Osmanlı Ordusu Birliklerinin Asker Sayısı*

Mecmua, bazı risaleleri ile çeşitli çalışmalara da konu olmuştur. Mecmua içindeki son kısım olan II. Viyana Seferi'ndeki asker sayısının ele alındığı bölüme, Aşır Arkayın ve A. Rıza Bozkurt, kaleme aldıkları *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi* adlı eserde atıfta bulunmuşlardır. Bu atıfta sadece Türk ordusunun mevcudunun yaklaşık olarak 372.000 olduğu bilgisine yer verilmiştir.<sup>31</sup>

Mecmua üzerindeki ikinci çalışma ise daha önce ifade edildiği üzere Nezihi Aykut tarafından yapılmıştır. Aykut, *IV. Murad'ın Revân Seferi Menzîlnâmesi* üzerine yaptığı çalışmada mecmuanın hem fiziki özellikleri hem de içeriğindeki risalelerin tamamı üzerine geniş bilgilere yer vermiştir.<sup>32</sup> Çalışmanın sonunda ise *Revân Seferi Menzîlnâmesi* dönemin diğer kaynakları ile mukayeseli bir şekilde yayınlanmıştır.

Mecmua ile ilgili üçüncü çalışma ise Kahraman Şakul tarafından yapılmıştır. Şakul, II. Viyana Seferi'ni ele aldığı eserinde mecmuanın son risalesindeki asker sayılarını tablo şeklinde yayınlamıştır.<sup>33</sup>

31 Aşır Arkayın - A. Rıza Bozkurt, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri: İkinci Viyana Kuşatmasından Nizam-i Cedidin Teşkiline Kadar Olan Devre (1683-1793)*, cilt III, kısım 4, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1982, s. 179.

32 Nezihi Aykut, "IV. Murad'ın Revân Seferi Menzîlnâmesi", s. 183-248.

33 Kahraman Şakul, *II. Viyana Kuşatması Yedi Başlı Ejderin Fendi*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2021, s. 229-231.

*Fezâil-i Cihâd Mecmuası*'ndaki risalelere baktığımızda, ilk risâle *Adâb-ı Harb ve Uslûb-ı Cenk* ismini taşımaktadır. Ancak yine Aykut'un verdiği bilgilere göre aslında bu risâle Abbasi halifelerinden Me'mûn'un kurduğu Beytü'l-Hikme'de mütercim olan İbnü'l-Bitrîk'in kendisinin kaleme aldığı ancak Aristoteles'e isnâd ettiği *Sırrü'l-Esrâr* diğer adıyla *Kütâbü's-Siyâse fî Tedbiri'r-Riyâse* adlı eserin on bölümünden biri olan *Adâb-ı Harb* kısmının Türkçe'ye tercümesidir.<sup>34</sup>

Mecmuanın yukarıda yer alan ilk cümlesinden aslında mecmuanın isminin *Fezâil-i Cihâd* olarak belirlendiği ifade edilmişti. Mecmua, cihad üzerine tertip edilmiş ve bu çerçevede bu mecmuaya bazı risaleler alınmıştır. İlk risalede İbnü'l-Bitrîk'in kaleminden Aristoteles'in İskender'e savaş ve seferle hakkında verdiği öğütler yer almaktadır.<sup>35</sup>

İkinci risale, sadrazamlara öğütler içeren Lütfü Paşa'nın *Âsafnâme*<sup>36</sup> eseridir.<sup>37</sup> 1488-1563 yılları arasında yaşamış olan Lütfü Paşa Yavuz Sultan Selim döneminde çeşitli görevlerde bulunmuş, Kanuni Sultan Süleyman döneminde sadrazamlık makamına kadar yükselmiş önemli bir devlet adamıdır.<sup>38</sup> Devlet tecrübeleri çerçevesinde eserini kaleme alan Lütfü Paşa eserin sebab-i telifini şu şekilde ifade eder; "*Bu hakîr-i kesîrî't-taksîr taşra çıktuktan sonra niçe ulemâ ve şuarâ ve zürâfâ ile müşâhabet idüp, alâ kadri'd-tâkat tahsîl-i ulûm itmekle taltif-i ahlâk itmişdüm. Hâlâ pâdişâhımız olan a'zamu's-selâtîn ve ekremü'l-havâkîn, nâsır-ı ibâdillâh ve hâmî-yi bilâdillâh, el-gâzî fî-sebîlillâh, hâdimü'l Harameyni'ş-Şerîfeyn, mâlikü'l-berreyn ve'l-bahreyn, Sulţân Süleymân Hân, edâmallâhu teâlâ izzetuhu, vaktâ ki bu hakîre vezâret-i uzmâ mansıbın fermân ittüğü zamânda ba'zı âdâb-u erkân ve kânûn-ı dîvân-ı hümayunı evvel gördüklerime muhâlîf ve perîşân gördüğüm için vezâret-i uzmâ hizmetine gelen karındâşlarıma yâdigâr olmak için vezâret-i uzmâ âdâbını ve levâzım-ı sadâret-i kübrâ mühimmâtını derc idüp bu risâleyi te'lif idüp, ismini Âsafnâme koydum tâ ki vezâret ile riâyet olunan ihvânım nazar ettik de bu hakire dua ideler.*"<sup>39</sup> Dört bâb üzere kaleme alınan *Âsafnâme*'de birinci bâbda etvâr-ı ahlâk (Veziriazamda olması gereken hususiyetler, padişah ve reaya ile münasebetleri), ikinci bâbda tedbir-i sefer, üçüncü bâbda tedbir-i hazine, dördüncü bâbda tedbir-i reaya hususları ele alınmıştır.<sup>40</sup>

34 Nezihî Aykut, "IV. Murad'ın Revân Seferi Menzîlnâmesi", s. 186.

35 *Fezâil-i Cihâd Mecmuası*, vr. 1b-19b.

36 Lütfü Paşa'nın *Âsafnamesi* çok sayıda çalışmaya konu olmuştur.

37 *Fezâil-i Cihâd Mecmuası*, vr. 20a-28a.

38 Lütfü Paşa, *Asafnâme*, haz. Ahmet Uğur, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, s. 3-6. Ayrıca bkz. Lütfü Paşa, *Asafnâme*, haz. Ahmet Uğur, İstanbul, Büyüyen Ay Yayınları, 2017.

39 *Fezâil-i Cihâd Mecmuası*, vr. 21b.

40 *Fezâil-i Cihâd Mecmuası*, vr. 21b-22a.

Üçüncü risâlede Osmanlı Devleti'nin kuruluş evreleri, Ertuğrul Bey'in maiyeti ile Anadolu'ya (Diyâr-ı Rûm) gelişi, Anadolu Selçuklu Devleti sultanı Alâaddin Keykubat'ın kendilerine kışlak vermesi ve Osman Bey'in iktidarı ele alma süreci kısaca anlatılmaktadır. Risalenin devamında II. Mahmud'a kadar gelen Osmanlı padişahlarının isimleri, tahta çıkış tarihleri ve saltanat süreleri yer almaktadır.<sup>41</sup>

Dördüncü risale, İskender'in hocası Aristoteles'in İskender'e gönderdiği nasihatleri ihtiva etmektedir. Öğüt risalesi; “*Evvelâ sırrını sakla, az söyle, sözünde sadık ol, işte teenni üzere ol*” nasihatleri ile başlayıp “*Sırrını ehl-i dünyaya ve oğlancıklara söyleme ve gammâzlara ve namaz kılmayanlara söyleme ve zinhar bunlarla yâr ve musâhib olup sohbet etme ve cahile sakın i'tikâd etme herkes ki bu nasihatleri tuta dünyada ve ahirette aziz ola*” diyerek dini motiflerle sona erdirilmektedir.<sup>42</sup>

Beşinci risale *IV. Murad'ın Revân Seferi Menzîlnâmesi* ordunun gidiş ve dönüş güzergâhını, menzillere hangi tarihlerde varıldığını ve konaklar arasındaki mesafeyi ihtiva etmektedir. Nezihî Aykut çalışmasında bu menzîlnâmeyi detaylı bir şekilde ele alıp metnini neşretmiş ve sefer güzergâhındaki menzilleri, gidiş ve dönüş yolu olarak bir harita ile göstermiştir.<sup>43</sup>

Altıncı risalede *Bağdat Seferi Menzîlnâmesi* yer almaktadır. Bu menzîlnâme IV. Murad'ın ordusuyla 8 Nisan 1638 tarihinde İstanbul'dan çıkıp Üsküdar'a varışı ve Üsküdar'dan Bağdat'a olan menziller ile 14 Ocak 1639'da Bağdat'tan İstanbul'a dönüşte uğradığı menzillerin isimleri ve mesafeleri verilmektedir.<sup>44</sup>

Sadrazam Mehmed Paşa'nın Bağdat Seferi mühimmatı için gerekli olan hususları (lağımıcıların Rumeli'deki işletilmeyen madenlerden sağlanması, topların taşınması için Rumeli yörüklerinin seçilmesi, Payas iskelesine gönderilecek mühimmatlar vb.) ihtiva eden ve Sultan IV. Murad'a gönderdiği arzlar yedinci risalenin muhtevası oluşturmaktadır.<sup>45</sup>

Mecmuada yer alan son iki risale IV. Mehmed'in Nemçe (II. Viyana) Seferi'ne dairdir. İlkinde *Nemçe Menzîlnâmesi*<sup>46</sup> ikincisinde ise sefere katılan asker sayıları yer almaktadır.<sup>47</sup>

41 *Fezâil-i Cihâd Mecmuası*, vr. 28b-30a.

42 *Fezâil-i Cihâd Mecmuası*, vr. 30a-30b.

43 *Fezâil-i Cihâd Mecmuası*, vr. 30b-35a. Nezihî Aykut, “IV. Murad'ın Revân Seferi Menzîlnâmesi”, s. 197-248.

44 *Fezâil-i Cihâd Mecmuası*, vr. 35a-42b.

45 *Fezâil-i Cihâd Mecmuası*, vr. 43a-45b.

46 *Fezâil-i Cihâd Mecmuası*, vr. 45b-51b.

47 *Fezâil-i Cihâd Mecmuası*, vr. 51b-54a.

Son iki risale ile ilgili detaylara girmeden önce II. Viyana ile ilgili bazı kaynaklara ve çalışmalara değinmek gerekir. Nemçe (Avusturya) Seferi Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından biri olması hasebiyle birçok araştırmaya konu olmuş, seferin tüm aşamaları dönemin tarihçisi olup sefere bizzat katılan Teşrifatçıbaşı<sup>48</sup> ile devrin tarihçilerinden Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa<sup>49</sup> tarafından detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Sefer birçok araştırma, sempozyum ve teze konu olmuş yakın zamanda ise tüm detayları, her iki tarafın bakış açısı ve görsel malzemelerle birlikte Kahraman Şakul tarafından kapsamlı bir çalışma ekseninde ele alınmıştır. Şakul'un bu değerli çalışmasında oldukça uzun ve meşakkatli yolculuğun güzergâhı ve bu güzergâhtaki menziller Osmanlı tarihçileri Teşrifatçıbaşı,<sup>50</sup> Silâhdâr Mehmet Ağa<sup>51</sup> ve Esîrî Hasan Efendi<sup>52</sup> tarafından kaleme alınmıştır. Şakul, “Cefalı Belgrad Yolu” başlığı ile bu üç eser yanısıra Giovanni Benaglia'nın eseri<sup>53</sup> ile *İsâzâde Tarihi*'nden<sup>54</sup> de yararlanarak ve

48 Teşrifatçıbaşı, Osmanlı devletinde protokol (teşrifat) işlerinden sorumlu kişiyi ifade etmektedir. II. Viyana seferini kaleme alan dönemin teşrifatçıbaşısının kimliği hakkında herhangi bir bilgiye erişilememiştir. Teşrifatçıbaşının Vekâyi-i Beç eserini ilk olarak inceleyip Almanca yayınlayan Richard F. Kreutel, kendisinden Devlet-i Aliyye Teşrifatçıbaşı'sı Ahmet Ağa olarak bahsetmektedir. Ancak Ahmet Ağa sonraki dönemlerde teşrifatçıbaşılık yapmıştır. Devlet-i Aliyye Teşrifatçıbaşı Ahmed Ağa, *Viyana Kuşatması Günlüğü*, Almancaya çev. düzenleyen ve açıklayan Richard F. Kreutel, Türkçeye çev. Esat Mermi, Milliyet Yayınları, 1970, s. 21-25; Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2006, s. VI-VII.

49 Fındıklılı Mehmet Ağa 1658/1726- yılları arasında yaşamış Osmanlı tarihçisidir. 1654'ten 1695'e kadar gelişen olayları kaleme aldığı *Zeyl-i Fezleke* eserinin II. Viyana kısmında büyük ölçüde Teşrifatçıbaşı'nın *Vekâyi-i Beç* eserinden yararlanmıştır. Silahdar Mehmed Ağa, 1695/1721- yılları arasındaki olayları ise Sultan II. Mustafa'nın isteği üzerine kaleme almış ve Sultanın emriyle eserine *Nusretnâme* ismini vermiştir. Her iki eser aynı zamanda *Silâhdâr Târihi* olarak şöhret bulmuştur. Bkz. Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa, *Nusretnâme*, sadeleştiren İsmet Parmaksızoğlu, cilt I, İstanbul, 1962, s. IV-V; Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa, *Nusretnâme İnceleme-Metin (1106-1133/1695-1721)*, haz. Mehmet Topal, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), 2018, s. 29-32.

50 Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 26-32.

51 Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2021, s. 794-798.

52 Göker İnan, “Hasan Esîrî'nin Mi'yarü'd-Düvel ve Misbarü'l-Milel İsimli Tarih ve Coğrafya Eseri”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2017, s. 1396-1397.

53 Giovanni Benaglia, *Relatione del viaggio fatto a Constantinopoli, e ritorni in Germania*, Bologna, 1684.

54 *İsâzâde Tarihi (Metin ve Tahlil)*, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1996.



menzilleri haritalar üzerinden görselleştirerek ordunun takip ettiği güzergâhı aktarmıştır.

Şakul, çalışmasında *Fezâil-i Cihâd Mecmuası*'nın son risalesini yani asker sayılarını belirten bölümü kullanılmıştır. Menziller için önceki paragrafta ifade edilen kaynaklar esas alınmıştır. Çünkü belirtilen kaynaklarda aynı zamanda bu menzillerde vuku bulan olaylar da ele alınmıştır. Çalışmamıza esas olan *Fezâil-i Cihâd Mecmuası*'ndaki *Nemçe Menzîlnâmesi*'nde yer alan menzillerin isimleri zaten bu kaynaklarla örtüşmekte olup kuvvetle muhtemel yine bu kaynaklar esas alınarak kaleme alınmıştır. Ancak belirtilen kaynaklardan farklı olarak liste şeklinde sadece menzillerin isimleri ve mesafeleri ile durak yerleri belirtilmiş ardından diğer eserlerde olmayan bir çerçevede her menzil ile ilgili önemli coğrafi, mimari ve askeri bilgiler aktarılmıştır. Ordunun güzergâh boyunca yaşadığı detaylara ise yer verilmemiştir. Bu noktadan menzîlnâme, Feridun Bey'in *Münşeâtü's-Selâtin*'de yer verdiği Kanuni'nin I. Viyana Seferi Menzîlnâmesi'nden de ayrılmaktadır.<sup>55</sup>

Menzillere dair muhtevaya geçmeden önce şu hususu da ifade etmek gerekir. II. Viyana Seferi'nin bozgunla neticelenmesinde Edirne'den Viyana'ya ordunun güzergâh boyunca durduğu menzillerde yapıp ettiklerinin etkisi üzerine Osmanlı tarihçileri büyük ölçüde mutabık kalmış ve bazı olayları detayları ile nakletmişlerdir. Bu hususlar “Mazlumun Silahı: Gazabullah” başlığı ile Şakul tarafından ele alınmıştır.<sup>56</sup>

### 3. Fezâil-i Cihâd Mecmuası'nın 8. Risalesi Olan “Nemçe (II. Viyana) Seferi Menzîlnâmesi”nin Muhtevası

*Fezâil-i Cihad*'da yer alan *Nemçe Menzîlnâmesi* ordunun İstanbul'dan Edirne'ye, Edirne'den Belgrad'a gidişi ve yine Belgrad'dan Edirne'ye dönüşüne kadar olan kısımlardaki menzilleri ele almaktadır. Eserde, menzillerin isimleri, bir menzilden diğerine olan mesafe (saat), ordunun durak yerleri ve kaç gün durduğu yer almaktadır. Ardından menzillere dair bilgiler yer almaktadır. Menzîlnâmede Edirne ile Belgrad arasındaki menziller sıralanmıştır. Bu tercihin sebebi padişah IV. Mehmed'in ordu ile birlikte Edirne'den Belgrad'a kadar gitmesi ve Belgrad'dan orduyu Viyana'ya uğurlaması olabilir. Belgrad'dan sonra Viyana'ya kadar olan güzergâh ve menzillere dair eserde herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

55 I. Viyana Menzîlnâmesi, ayrı bir çalışmada ele alınacak olup II. Viyana'da takip edilen güzergâh ile de mukayese edilecektir.

56 Kahraman Şakul, *II. Viyana Kuşatması*, s. 107-118.

Menzîlnâmedeki muhteva çerçevesinde şu bilgilere ve değerlendirmelere yer verebiliriz:

- 8 Şevval 1093/10 Ekim 1682 Cumartesi günü alayla Silivri Kapısı'ndan İstanbul'dan otağa çıkan IV. Mehmed, 10 Şevval Pazartesi/12 Ekim 1682 günü buradan hareket ederek Çatalca'ya geçti.
- Padişah'tan sonra Vezîriazam Kara Mustafa Paşa 17 Şevval/19 Ekim Pazartesi günü ordu ile birlikte İstanbul'dan ayrılarak Küçükçekmece üzerinde Edirne'ye doğru harekete geçti ve ellinci günde yani 7 Zilhicce 1093/7 Aralık 1682 Pazartesi gününde Edirne'ye vardı.
- Kış mevsimi boyunca Edirne'de yapılan hazırlıklardan<sup>57</sup> sonra 1683 yılı Bahar ayı başlangıcında yani 3 Rebûlâhîr 1094/1 Nisan 1683 Perşembe günü Osmanlı ordusu buradan yola çıkarak Nemçe (Avusturya) diyarına doğru harekete geçti.
- Ordu sırasıyla Edirne - Kemâl Çayırı - Cısr-i Mustafa Paşa - Harmanlı - Uzuncaova - Kayalı - Pıpaslı - Filibe - Tatar Pazarı - Saruhan Beyli - Kurbanı Köstence - İhtimân - Yenihan - Sofya - Halkalı Pınar - Sarıyurd - Şehir Köyü - Musa Paşa Palankası - Niş - Aleksanca - Kınalıoğlu Çiftliği - Yagodina - Batıçine - Hasan Paşa Palankası - Kolar - Hisarcık menzillerini takip ederek Belgrad'a erişti.
- Ordu, 6 Cemâziyelevvel 1094/3 Mayıs 1683 Pazartesi günü Belgrad'a geldi. (Yukarıda ifade edildiği üzere Belgrad'dan sonraki menziller menzîlnâmede yer almamaktadır.)
- II. Viyana muhasarasından sonra Viyana'dan Belgrad'a gelen, Belgrad'dan ise 20 Şevval 1094 (12 Ekim 1683) Salı günü ayrılan ordu padişah IV. Mehmed ile birlikte 15 Zilhicce (5 Aralık) Pazar günü Edirne'ye geri döndü.<sup>58</sup>

57 Bu husus Silâhdâr Târihi'nde şöyle ifade edilmektedir: “Pâdişâh-ı gâzî hazretleri bu kışı Edirne'de kışlayup, sene-i âtiye bahârında serhadd-i memâlik-i İslâmiyye dâhilinde kal'a vü palankalar ihdâs ve her bâr ol havâîlerde katl-i nüfûs gâret-i envâlle ihtilâl-i azîm îrâs iden Nemçe çarısı üzerine bi'z-zât sefer-i hümâyûnların mukarrer itmeğîn”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 787.

58 Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ana ve tâli yollar ve güzergahlar Anadolu ve Rumeli coğrafyasında sağ, sol ve orta kol olmak üzere üç ana güzergâh üzerine kurulmuştur. Rumeli'deki üç ana yol ise şu şekilde tanımlanmaktadır.

Sağ kol; İstanbul'dan Vize- Kırklareli- Prevadi- Karasu Babadağı- İshakçı- Akkırman yoluyla Özi ve Kırım'a; orta kol İstanbul- Silivri Edirne- Filibe-Sofya- Niş- Yagodina üzerinden Belgrad'a; sol kol ise (Via Egnatia) İstanbul- Tekirdağ- Malkara- Firecik- Dimetoka Gümilcine-

- Belgrad'dan dönüşte aynı güzergâhtan gelen ordunun takip ettiği menzilde üç farklı husus dikkati çekmektedir. Ordu dönüşte Niş yerine Ilıca'ya uğradı. Kurb-ı Köstence ve Saruhan Beyli menzillerinin yerini ise Yeniköy aldı. Son olarak ordu Cısr-i Mustafa Paşa'dan sonra Kemâl Çayırı'nda durmadan Edirne'ye vardı.

Menzillerin vasıfları hakkında bilgiler dönüş yolu dikkate alınarak yani Belgrad'dan başlanarak aktarılmaktadır. Her menzil arasındaki saat farkı ve ordunun konakladığı menziller eserde yer almaktadır.

- İki menzil arasındaki mesafe hava şartlarına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Belgrad'dan Hisarcık'a gelirken yolun çamurlu olması halinde 4 saatlik mesafe 5 saate çıkmakta, Hasan Paşa Palankası'ndan Batıçine'ye yağmur olması halinde 6 saatlik mesafe 8 saate çıkabilmektedir.

Menzillere dair en önemli bilgilerden biri de menzilin av sahası olup olmadığıdır.

- Menzılname'de av menzilleri olarak, Hisarcık, Hasan Paşa Palankası, Batıçine, Yagodine (bazı yerlerinde avlanmak mümkün), Parakin (sığın ve karaca bulunur), Sarıyurd belirtilmektedir. Ayrıca Sarıyurd'dan Halkalı Pınar'a, Halkalı Pınar'dan Sofya'ya ve Sofya'dan Yenihan'a olan güzergâh tavşan avı sahası, Mustafa Paşa Köprüsü'nden Edirne'ye gelen yol ise avgâh olarak tanımlanmıştır.

Yol üzerinde yaşanabilecek zorluklar da menzılname'de yer almaktadır.

- Belgrad Hisarcık yolunda bayırlar bulunmakta, Hasan Paşa Palankası'ndan Batıçine'ye çok sayıda iniş ve çıkış yer almakta ve özellikle arabalar bu yolda çok zorlanmaktadır. Niş'den Musa Paşa Palankası'na yol çok fena, taşlık ve iki tarafı yüksek bayırlık olduğu için iniş ve çıkışı çoktur. Bu yol için "*pek rüsvâdur*" tabiri kullanılmıştır. Şehir Köyü yolu ise taşlık ve dar boğaz gibi gayet fena bir yoldur. Sarıyurd'dan Halaklı Pınar'a ise yolun dar bir derbend olan kısmı oldukça zahmetlidir.
- En kötü yollardan biri de şu şekilde ifade edilmiştir: "*Papaslı'dan Kayalı'ya gelince gerçi altı saatlik yerdür. Lâkin Hak Teâlâ kimseyi orada kışın yolcu etmesün. Rûy-i zemînde böyle bir rüsvây yer yokdur ve handan alakası yokdur. Heman kefere karyesidür. Kayalı'dan Uzuncaova'ya gelince*

---

Pravişte- Lanzaka- Yenişehir- İzdin yoluyla İstefe'ye gider. Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme Menziller*, s. 51; İzzet Sak - Cemal Çetin, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları", s. 182.

*bu dahi altı sâatdür dirler. Ammâ hemen tafsîl lâzım değildir. Dünyada böyle rüsvây yol yokdur.”*

- Yolu iyi olan nadir menziller de vardır; Sofya'dan Yenihan'a; Halkalı Pınar'dan Sofya'ya; Yeniköy'den Tatar Pazarcığı'na olan yollar iyi olarak tanımlanmıştır.
- Yol üzerinde çeşme, akarsu ve köprülerde menzillerin tavsifinde yer alan bilgiler içinde yer almaktadır. Niş yolu üzerinde ağaç köprü ve akarsuyu bulunmakta, Şehir Köyü'nden Sarıyurd'a ise bir taş köprü ve latif sulu bir çeşme mevcuttur.
- Menzilin köy, şehir, kaza veya kasaba olduğuna dair keyfiyet de menzîlnâmede yer almaktadır.

Şehir: Sofya, Filibe

Büyük Karye: İhtimân

Küçük Karye: Hisarcık, Kolar, Hasan Paşa Palankası, Batıçine, Musa Paşa Palankası, Papaslı

Karye: Sarıyurd, Halkalı Pınar, Yenihan, Yeniköy, Kayalı (kefere karyesi)

Kasaba: Yagodine, Niş, Şehir Köyü, Tatar Pazarcığı (büyük kasaba), Harmanlı, Mustafa Paşa Köprüsü (büyük kasaba)

Çiftlik: Kınalıoğlu Çiftliği (harabe durumda)

- Menzillerdeki han veya kervansaraylar da eserde yer verilen bilgiler arasındadır. Musa Paşa Palankası'nda ulu bir hân, Yagodine'de çok sayıda hanlar, Hasan Paşa Palankası'nda çok sayıda han, İhtimân'da hanlar, küçük bir köy olan Papaslı'da büyük bir han, cami ve hamam mevcuttur.
- Yol boyunca su imkanı olmayan yollar da menzîlnâmede yer verilen bilgiler arasındadır. Hasan Paşa Palankası ile Batıçine arasındaki yolda su bulunmamaktadır.
- Sofya'ya ayrı bir övgü söz konusudur. “*Sofya bir düz yerde vâki' olmuş bir muazzam şehrdür. Bu kadar câmi'ler ve hammâmları olup husûsan bînazîr ılıcası dahi vardır. Hasıl her şey bulunur bir şehrdür.*”

#### 4. Fezâil-i Cihâd Mecmuası, 8. Risale:

##### “Nemçe Seferi Menzîlnâmesi”

##### Metin (Transkripsiyon)<sup>59</sup>

Bu kısımda *Nemçe Seferi Menzîlnâmesi*'nin metnine yer verilmiştir. Bu metne ek olarak Belgrad ve Viyana arası menziller ise *Vekâyi-i Beç* ve *Silâhdâr Târihi*'nden alınıp metne ayrı bir başlık içerisinde eklenmiştir. (Bkz. 4.3.)

#### 4.1. I. Kısım:

##### Sefer Başlangıcı, İstanbul'dan Edirne'ye Yolculuk (Menzîlnâme Metni)

[45b] Zamân-ı Gâzi Sultân Medmed Han.

Sefer-i Nemçe.

Sene 1093 Şevvâl'inün sekizinci Sebt günü ki Teşrînievvel'ün ibtidâ günü idi.<sup>60</sup>

İstanbul'dan alâyla **Silivri Kapısı**'ndan **Otağ-ı Hümâyûn**'a çıkıldı. Bir gün oturulup [46a] ertesi mâh-ı mezbûrun onuncu günü<sup>61</sup> umûmen hünkârımız şikâr tarîkiyle **Çatalca**'ya göç etdiler. Vezîriâzamlâ Ordu-yı Hümâyûn Şevvâl'in on yedinci isneyn günü<sup>62</sup> İstanbul'dan hareket idüp **Küçükçekmece**'ye kondu. Zilhicce'nin yedinci isneyn günü Teşrînisânî'nin yirmi yedisi<sup>63</sup> idi, **Edirne**'ye girildi. Şehir halkı kumaşlar pây-endâz idüp ulemâ ve sülehâsı **Solak Çeşmesi**'nde istikbâl eyledi. Edirne'de tuğ doksan dört Muharrem'in yirmi ikinci hamîs günü

59 Menzîlnâmenin metninin tesisinde şu yöntemler takip edilmiştir:

Metnin transkripsiyonunda transkripsiyon alfabesine uyulmuş, fakat metnin anlaşılmasının ve takibinin kolaylaşması amacıyla tam transkripsiyon uygulaması yapılmamış olup bazı harflerin karşılığı gösterilmiştir. XVIII. yüzyıl Türkçesi kurallarına uygun olarak sesli uyumu yapılmamış, kelimeler tarihi söylenişlerine göre yazılmıştır. Kelimelerde sessiz benzeşmesi de yapılmamış kelimeler okunduğu gibi yazılmıştır. Hemze (') ve ayn işaretleri (‘) ise; hemze ve ayn sakın olduğunda veya hemze ve ayn harekeli olup önceki harf sakın olduğunda gösterilmiştir. Metin kısmında ilk defa geçen yer adları ordunun güzergahının takibi açısından bold olarak verilmiştir. Menzillere varış tarihleri (Hicri ve Miladi ile birlikte kaynaklarda belirtilen Rumi tarihler) ile Edirne'den Belgrad'a olan menzillere dair bazı bilgiler Silâhdâr Târihi'nden (Zeyl-i Fezleke) alınmış olup dipnotlarla ifade edilmiştir. Menzîlnâmede sadece Edirne-Belgrad arası menziller verildiğinden Belgrad'dan Viyana'ya kadar olan menziller Silâhdâr Târihi'nden alınıp metne eklenmiş ve bu kısım ayrı bir başlık ile belirtilmiştir

60 Hicri 8 Şevval 1093, Rumi 1 Teşrînievvel 1093 olarak belirtilen bu tarih Miladi olarak 11 Ekim 1682'dir. Türk Tarih Kurumu'nun tarih çevirme kılavuzunda 11 Ekim 1682 Rumi takvim olarak aynı tarihi gösterirken Hicri takvimde 9 Şevval olarak gösterilmektedir.

61 10 Şevval 1093 / 12 Ekim 1682.

62 17 Şevval 1093 / 19 Ekim 1682.

63 7 Zilhicce 1093 / 7 Aralık 1682.

ki Kânûn-ı sâni'nün yevm 11 günü<sup>64</sup> idi. **Edirne'den** sefere doksan dört Rebiülâ-  
hir'inin üçüncü hamîs günü<sup>65</sup> ki çıkdı. Nevruz-ı Sultân'dan on gün geçmiş idi,  
umûmen Ordu-yı Hümâyûnla çıkılıp **Kemâl Çayırı**'na konuldu.

**Sahrâ-i Belgrad**'a Cemâziyevvel'inin altıncı isneyn günü ruz-ı Hızırın ibti-  
dası<sup>66</sup> idi alayla konuldu. Sene-i mezbure Şevval'in yirminci Salı günü Teşriniev-  
vel'in ikinci günü<sup>67</sup> idi. Belgrad Sahrası'ndan avdet olunup Zilkâde'nin on dör-  
düncü hamîs günü ki Teşrinievvel'in yirmi beşinci günü<sup>68</sup> idi. Filibe'ye kışlalara  
girildi.

Zilhicce'nin on beşinci ahir günü<sup>69</sup> Edirne'ye girildi.

## 4.2. II. Kısım:

### Edirne'den Belgrad'a Olan Menziller (Menzîlnâme Metni)

[46b] Edirne'den Nemçe Seferine Azimet Olunduk da Menazildür<sup>70</sup> ki Zikr  
Olunur:<sup>71</sup>

- Menzil-i Kemâl Çayırı<sup>72</sup>

64 22 Muharrem 1094 / 11 Kânûnısâni 1092 / 21 Ocak 1683.

65 3 Rebiülâhir 1094 / 1 Nisan 1683.

66 6 Cemâziyevvel 1094 / 3 Mayıs 1683.

Hızır'ın ibtidası yaz mevsiminin başlangıcını ifade etmektedir:

“Osmanlı Devleti'nde 6 Mayıs (23 Nisan) halk arasında yaz mevsiminin başlangıç tarihi sayıl-  
maktaydı. Nitekim eski takvimde yıl ikiye ayrılmış olup 23 Nisan'dan (6 Mayıs) 26 Ekim'e (8  
Kasım) kadar süren 186 gün “Hızır günleri” adıyla yaz mevsimini, 23 Nisan'a kadar devam  
eden 179 gün de “Kasım günleri” adıyla kış mevsimini oluşturuyordu. Hidrellez de kışın sona  
erip yazın başladığı gün olarak kutlanmaktadır.” Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, “Hidrellez”, *Diya-  
net Vakıf İslam Ansiklopedisi*, cilt 17, İstanbul, 1998, s. 313-315.

67 20 Şevval 1094 / 2 Teşrinievvel 1094 / 12 Ekim 1683.

68 14 Zilkade 1094 / 25 Teşrinievvel 1094 / 4 Kasım 1683.

69 15 Zilhicce 1094 / 30 Kasım 1683.

70 Menziller toplu olarak çalışmanın sonunda tablo şeklinde verilmiştir. (Bkz. Tablo 4)

71 Bu kısımda *Fezâil-i Cihâd Mecmuası*'ndaki bilgilerin mukayesesi için dipnotlarda Silâhdâr  
Fındıklılı Mehmet Ağa ile Teşrifatçıbaşının aktardığı bilgilere yer verilmiştir. Silâhdâr için  
Nazire Karaçay Türkal'ın doktora tezindeki metin ve sayfa numaraları, Teşrifatçıbaşı için ise  
Mehtap Yılmaz'ın yüksek lisans tezindeki metin ve sayfa numaraları esas alınmıştır. Yılmaz'ın  
tezindeki transkripsiyon okumalarındaki tereddütler düzeltilerek çalışmaya alınmıştır.

72 3 Rebiülâhir 1094 / 1 Nisan 1683.

“Menzil-i evvel Kemâl Çayırı”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa  
Zeyl-i Fezleke”, s. 795.

“Yevmü'l-hamîs fi 3 R sene der menzil-i Kemâl Çayırı sâat 2”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme  
(Vekâyi-i Beç)”, s. 26

sâat 2<sup>73</sup>

Tekaüd yevm 1<sup>74</sup>

- Menzil-i Cisir-i Mustafa Paşa<sup>75</sup>  
sâat 3
- Menzil-i Harmanlı<sup>76</sup>  
sâat 6
- Menzil-i Uzuncaova<sup>77</sup>  
sâat 6
- Menzil-i Kayalı<sup>78</sup>  
sâat 6
- Menzil-i Papaslı<sup>79</sup>  
sâat 6

73 Bir önceki menzilden bu menzile kaç saatte varıldığını yani iki menzil arasındaki farkı ifade etmektedir.

74 *Silâhdâr Târihi*'nde ve *Vekâyi-i Beç*'de konaklama yeri olarak Cisir-i Mustafa Paşa belirtilmiştir. Bkz. Tablo 4.

75 4 Rebülâhîr 1094 / 2 Nisan 1683.

“*Dördüncü Cum'a günü menzil-i Cisir-i Mustafâ Paşa. Ol gün kasaba hâricinden cisre ve cisreden çadırlara değin baş ve kol su işi iderek hayli zahmet ve izdihâm ve keşîde ve bu seferin usreti bu numuneden çeşide kılındı ve bir gün meks olup...*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 795.

“*Yevmü'l-Cum'a fî 4 R sene Mustafâ Paşa sâat 3*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 26.

76 6 Rebülâhîr 1094 / 4 Nisan 1683.

“*Altıncı Pâzâr günü menzil-i Harmanlı*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 795.

“*Yevmü'l-ehad fî 6 R sene Harmanlı sâat 5*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 27.

77 7 Rebülâhîr 1094 / 5 Nisan 1683.

“*Yedinci Dü-şenbih günü menzil-i Uzuncaova der-kurb-ı karye-i Kündelî*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 795.

“*Yevmü'l-isneyn fî 7 R sene Uzuncaâbâd (Uzuncaova)*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 27.

78 8 Rebülâhîr 1094 / 6 Nisan 1683.

“*Sekizinci Salı gün menzil-i Kayalı*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 795.

“*Yevmü's-selâse fî 8 R sene Kayalı sâat 7*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 28

79 9 Rebülâhîr 1094 / 7 Nisan 1683.

“*Dokuzuncu Çehâr-şenbih günü menzil-i Papaslı*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 795.

“*Yevmü'l-erba'â fî 9 R sene Papaslı sâat 6*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 28.



- Menzil-i Filibe<sup>80</sup>  
sâat 6
- Tekâüd yevm 3<sup>81</sup>
- Menzil-i Tatar Pazarı<sup>82</sup>  
sâat 6
- Menzil-i Saruhan Beyli<sup>83</sup>  
sâat 4
- Menzil-i Kurb-i Köstence (Cisr-i İspas)<sup>84</sup>  
sâat 5
- Menzil-i İhtimân<sup>85</sup>  
sâat 4

---

80 10 Rebiülâhîr 1094 / 8 Nisan 1683.

“Onuncu Penc-şenbih günü muhtasar alay ile Filibe köprüsi - menzil-i mezbûrda üç gün ikame”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 796. “Yevmü'l-hamîs fî 10 R sene Filibe sâat 3 şeref-i şems”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 28.

81 Yevmü'l-cum'a oturak fî 11 R; Yevmü's-sebt oturak fî 12 R sene; Yevmü'l-ehad oturak ibtidâ'-i nisân fî 13 R sene”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 29-30.

82 14 Rebiülâhîr 1094 / 12 Nisan 1683.

“On dördüncü Dü-şenbih günü andan dahi rihlet olup, menzil-i Tatar Bâzârı”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 797. “Yevmü'l-isneyn Pazarcık sâat 6 fî 14 R sene”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 30.

83 15 Rebiülâhîr 1094 / 13 Nisan 1683.

“On beşinci Salı günü menzil-i Saruhanlı”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 797. “Yevmü's-selâse Saruhanlı fî 15 R sene sâat 4”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 31.

84 16 Rebiülâhîr 1094 / 14 Nisan 1683.

Bu menzil Vekâyi-i Beç'de, Silâhdâr Tarihi'nde ve Şakul'un eserinde Cisr-i İspas olarak geçmektedir. Bkz. Kahraman Şakul, II. Viyana Kuşatması, s. 141 (Harita). “On altıncı Çehâr-şenbih günü andan dahi göçülüp, Kız derbendi geçilüp menzili sengîn cisr-i İspas”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 797. “Yevmü'l-erba'â İspas Köprüsü fî 16 R sene sâat 6”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 31.

85 17 Rebiülâhîr 1094 / 15 Nisan 1683.

“On yedinci Penc-şenbih günü menzil-i sahrâ-yı kasaba-i İhtiman”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 797. “Yevmü'l-hamîs fî 17 R sene İhtimân sâat 4”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 31

- Menzil-i Yenihân (Ormanlı)<sup>86</sup>  
sâat 4
- Menzil-i Sofya<sup>87</sup>  
sâat 5  
Tekâüd yevm 2<sup>88</sup>
- Menzil-i Halkalı Pınar<sup>89</sup>  
sâat 5
- Menzil-i Sarıyurd<sup>90</sup>  
sâat 6
- Menzil-i Şehir Köyü<sup>91</sup>  
sâat 5

86 18 Rebûlâhîr 1094 / 16 Nisan 1683.

Bu menzil *Vekâyi-i Beç*'de, *Silâhdâr Tarihi*'nde ve Şakul'un eserinde Ormanlı olarak geçmektedir. Bkz. Kahraman Şakul, *II. Viyana Kuşatması*, s. 141 (Harita).

“*On sekizinci Cum'a günü menzil-i civar karye-i Ormanlı*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 798.

“*Yevmü'l-cum'a Ormanlı fî 18 R sene sâat 5*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 32.

87 19 Rebûlâhîr 1094 / 17 Nisan 1683.

“*On dokuzuncu Şenbih günü menzil-i Hamon Sofya*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 798.

“*Yevmü's-sebt Sofya fî 19 R sene sâat 6*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 32.

88 “*Menzil-i mezbûrda dahi iki gün ikâmetden sonra*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 798.

“*Yevmü'l-ehad oturak fî 20 R sene; Yevmü'l-isneyn fî 21 R sene oturak*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 32.

89 22 Rebûlâhîr 1094 / 20 Nisan 1683.

“*Mâh-ı mezbûrun yirmi ikinci Salı günü göçilüp, menzil-i Halkalıpınar*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 798.

“*Yevmü's-selâse fî 22 R sene Halkalıpınar sâat 5*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 33.

90 23 Rebûlâhîr 1094 / 21 Nisan 1683.

“*Yirmi üçüncü Çehârşenbih günü andan dahi göçilüp, Dergaman derbendi geçilüp menzil-i Sarıyurt*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 798.

“*Yevmü'l-erba'â fî 23 R sene Sarıyurt*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 33.

91 24 Rebûlâhîr 1094 / 22 Nisan 1683.

“*Yirmi dördüncü Penc-şenbih günü menzil-i Şhirköyü*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 798.

“*Yevmü'l-hamîs Şhirköyü fî 24 R sene sâat 4*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 33.

- Menzil-i Musa Paşa Palankası<sup>92</sup>  
sâat 5
- Menzil-i Niş<sup>93</sup>  
sâat 8
- Tekâüd yevm 1<sup>94</sup> [47a]
- Menzil-i Aleksanca<sup>95</sup>  
sâat 6
- Menzil-i Kınalıoğlu Çiftliği<sup>96</sup>  
sâat 5
- Menzil-i Yagodina<sup>97</sup>  
sâat 7

---

92 25 Rebiülâhir 1094 / 23 Nisan 1683.

“*Yirmi beşinci Cum’a günü menzil-i palanka-i Mûsâ Paşa*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 798.

“*Yevmü’l-cum’a fi 25 R sene palanka –i Musa Paşa*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 34.

93 26 Rebiülâhir 1094 / 24 Nisan 1683.

“*Yirmi altıncı Şenbih günü menzil-i sahrâ-yı Niş*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 798.

“*Yevmü’s-sebt Niş fi 26 R sene sâat 8*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 34.

94 “*Menzil-i mezbûrda dahi bir gün meksden sonra*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 798.

“*Yevmü’l-ehad oturak fi 27 R sene ahir-ı sitte*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 34.

95 28 Rebiülâhir 1094 / 26 Nisan 1683.

“*Yirmi sekizinci Dü-şenbih günü göçilüp, menzil-i Aleksanca*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 798.

“*Yevmü’l-isneyn fi 28 R Aleksanca sâat 8*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 35.

96 29 Rebiülâhir 1094 / 27 Nisan 1683.

“*Yirmi dokuzuncu Salı günü, menzil-i Kınalıoğlu Çiftliği*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 799.

“*Yevmü’s-selâse Kınalıoğlu fi 29 R sene sâat 5*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 35.

97 1 Cemâziyelevvel 1094 / 28 Nisan 1683.

“*Mâh-ı Cemâziyelleveli’nün gurre-i Çehâr-şenbih günü, menzil-i sahrâ-yı Kasaba-i Yagodine*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 799.

“*Yevmü’l-erba’â Yagodine gurre-i cemâziye’l-evvel sâat 7*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 35.

- Menzil-i Batıçine<sup>98</sup>  
sâat 6
- Menzil-i Hasan Paşa Palankası<sup>99</sup>  
sâat 6
- Menzil-i Kolar<sup>100</sup>  
sâat 5
- Menzil-i Hisarcık<sup>101</sup>  
sâat 4
- Menzil-i Belgrad<sup>102</sup>  
sâat 4
- Menzil-i Oturak der-i Belgrad<sup>103</sup>

98 2 Cemâziyelevvel 1094 / 29 Nisan 1683.

“İkinci Penc-şenbih günü menzil-i Batıçine”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 799.

“Yevmü'l-hamîs Batıçine fî 2 Ca sene sâat 6”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 35.

99 3 Cemâziyelevvel 1094 / 30 Nisan 1683.

“Üçüncü Cum'a günü menzil-i palanka-i Hasanpaşa”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 799.

“Yevmü'l-cum'a palanka-i Hasan Paşa fî 3 Ca sene sâat 6”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 36.

100 4 Cemâziyelevvel 1094 / 1 Mayıs 1683.

“Dördüncü Şenbih günü menzil-i palanka-i Kolar”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 799.

“Yevmü's-sebt Kolar fî 4 Ca sene sâat 4”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 36.

101 5 Cemâziyelevvel 1094 / 2 Mayıs 1683.

“Beşinci Bâzâr günü menzil-i palanka-i Hisarcık”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 799.

“Yevmü'l-ehad Hisarcık sâat 3”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 36.

102 6 Cemâziyelevvel 1094 / 3 Mayıs 1683.

“Altıncı Dü-şenbih günü ki, ibtidâ-yı rûz-ı Hızır'dur, Belgrad'a varılmak üzere azîm alay fermân buyuruldu”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 799.

“Yevmü'l-isneyn Belgrad fî 6 Ca sene sâat 4”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 37.

103 “Pâdişâh hazretleri, cümle huddâm-ı zevî'l-ihtirâm ve vüzerâ-yı izâm ve ulemâ-yı kirâm ve ahâlî-i divân ile Edirne'den otağa çıkıldığı minvâl üzere yemeklikden elbise-i mahsûsaların giyüp, otağ-ı hümayûnların sökünüp, süvâr ve müretteb alaylarıyla bârgâh-ı muallâlarına şeref-nüzûl buyurdular ve der-akab vüzerâ-yı izâm ile Belgrad kal'asına varup seyr eyledi ve azîm top u tüfeng şenlikleri ütdirüp”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 799.

yevm 162<sup>104</sup>

#### 4.3. III. Kısım

##### **Belgrad'dan Viyana'ya Olan Menziller (Vekâyi-i Beç ve Silâhdâr Tarihi)<sup>105</sup>**

- Menzil-i Zemûn<sup>106</sup>  
Zemûn'dan hareket<sup>107</sup>
- Menzil-i Lika<sup>108</sup>  
sâat 4
- Menzil-i Berka<sup>109</sup>  
sâat 5
- Menzil-i Metrofça<sup>110</sup>

104 Menzîlnâmedeki 162 gün ifadesi Belgrad'dan Viyana'ya gidiş ile savaş sürecini içermekte olup Osmanlı ordusunun Viyana'dan geri dönüş gününe kadar olan süreyi ifade etmektedir (3 Mayıs 1683-13 Ekim 1683).

*Vekâyi-i Beç ve Silâhdâr Tarihi*'ne göre Belgrad bölgesinde konaklama süresi 20 gündür. (7 Cemâziyelevvel 1094/4 Mayıs 1683-26 Cemâziyelevvel 1094/23 Mayıs 1683)

105 *Fezâil-i Cihâd Mecmuası*'nda, Edirne-Viyana arası menziller Belgrad'a kadar anlatılmış, ardından Belgrad'dan Edirne'ye dönüş menzillerine yer verilmiştir. Belgrad Viyana arası menziller *Vekâyi-i Beç ve Silâhdâr Tarihi*'ndeki bilgiler çerçevesinde buraya alınmıştır. Bkz. Mehtap Yılmaz, "Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)" s. 51-82; Nazire Karaçay Türkal, "Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke", s. 794-798. Bu menzillerin haritası için bkz. Kahraman Şakul, *II. Viyana Kuşatması*, s. 160-168.

106 18 Cemâziyelevvel Cumartesi / 15 Mayıs 1683.

107 27 Cemâziyelevvel Pazartesi / 24 Mayıs 1683.

"*Mâh-ı mezbûrun yirmi yedinci Dü-şenbih günü, serdâr-ı a'zam umûm asâkir-i İslâm ve azîm alay ile sahrâ-yı Zemun'dan hareket ve savb-ı merâma azîmet eyledi*", Nazire Karaçay Türkal, "Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke", s. 807.

108 27 Cemâziyelevvel Pazartesi / 24 Mayıs 1683.

"*Yevmü'l-isneyn der menzil-i Lika sâat 3 fî 27 Ca sâat 4*", Mehtap Yılmaz, "Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)", s. 51.

109 28 Cemâziyelevvel Salı / 25 Mayıs 1683.

"*Yirmi sekizinci Salı günü menzil-i Berka sâat beş*", Nazire Karaçay Türkal, "Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke", s. 807.

"*Yevmü's-selâse der menzil-i Barka fî 28 Ca sene sâat 5*", Mehtap Yılmaz, "Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)", s. 51.

110 29 Cemâziyelevvel Çarşamba / 26 Mayıs 1683.

"*Yirmi dokuzuncu Çehâr-şenbih günü menzil-i Metrofça, sâat üç*", Nazire Karaçay Türkal, "Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke", s. 807.

"*Yevmü'l-erba'â Metrofça fî 29 Ca sene sâat 2*", Mehtap Yılmaz, "Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)", s. 51.

sâat 3

Meks 2

- Menzil-i Milofça<sup>111</sup>  
sâat 3
- Menzil-i Tovarnik<sup>112</sup>  
sâat 4
- Menzil-i Delkavar<sup>113</sup>  
sâat 5
- Menzil-i Dal Palankası<sup>114</sup>  
sâat 3
- Menzil-i Ösek<sup>115</sup>  
sâat 5

111 2 Cemâziyelâhir Cumartesi / 29 Mayıs 1683.

“*Mâh-ı Cemâziyelâhir’in ikinci Şenbih günü menzil-i Milofça, sâat üç*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 807.

“*Yevmü’s-sebt der menzil-i Milofça fi 2 C sâat 3*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 52.

112 3 Cemâziyelâhir Pazar / 30 Mayıs 1683.

“*Üçüncü Bâzâr günü menzil-i Tovarnik sâat dört*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 807.

“*Yevmü’l-ehad der menzil-i Tovarnik fi 3 C sâat 4*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 52.

113 4 Cemâziyelâhir Pazartesi / 31 Mayıs 1683.

“*Dördüncü Dü-şenbih günü menzil-i Delkavar sâat beş*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 807.

“*Yevmü’l-isneyn der menzil-i Delkavar fi 4 C sâat 5*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 52.

114 5 Cemâziyelâhir Salı / 1 Haziran 1683.

“*Beşinci Salı günü menzil-i Dal palankası sâat üç*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 807.

“*Yevmü’s-selâse der menzil-i Palanka-i Dal fi 5 C sâat 2*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 53.

115 6 Cemâziyelâhir Çarşamba / 2 Haziran 1683.

“*Altıncı Çehâr-şenbih günü menzil-i Ösek sâat beş. Bugün seheri serdâr-ı a’zam hareket idüp, müretteb ü müzeyyen azım alay ile Ösek sahrasında vaz’ olunan otağ-ı âli-nitâklarına nâzil oldı*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 808.

“*Yevmü’l-erba’â der menzil-i Ösek fi 6 C sâat 5*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 53.

- Menzil-i Darda Palankası<sup>116</sup>
- Menzil-i Pernevar<sup>117</sup>  
sâat 4
- Menzil-i Mohaç<sup>118</sup>  
sâat 5
- Menzil-i Batasek<sup>119</sup>  
sâat 5
- Menzil-i Palanka-i Seksar<sup>120</sup>  
sâat 5

116 11 Cemâziyelâhir Pazar / 7 Haziran 1683. Osmanlı ordusu Ösek'de konaklarken Ösek ve Darda Palankası arasını konaklama alanı olarak kullanmıştır. 17 Haziran günü yola çıkılmış ve aynı gün 4 saat yolculuk sonrası Pernevar'a varılmıştır.

“*On birinci Bâzâr günü Yeniçeri ocağı ve serdâr-ı a'zâmın tuğu ve Ösek sahrâsında ne kadar vüzerâ ve mîr-i mîrân u ümerâ ve eyâlet askerleri var ise, karşı Darda palankası menziline geçüp kondılar*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 812.

Vekâyi- Beç'de bu tarih 19 Cemâziyelâhir olarak geçmektedir. “*Yevmü's-selâse Darda sâat 3 fî 19 C ... Mezbûrlar alay gösterdiklerinden sonra doğru Varda menziline gittiler. Bunlardan sonra sâhib-i devlet hazretleri dahi süvâr olup mükemmel alay birle Ösek köprüsünden ubür idüp Darda menzinde bâl-efşân-ı iclâl olan otağ-ı gerdün misâllerine teşrif-i nüzul buyurdılar*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 61-62.

117 21 Cemâziyelâhir Perşembe / 17 Haziran 1683.

“*Yirmi birinci Penç-şenbih günü menzil-i Pernevar sâat dört*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 814.

“*Yevmü'l-hamîs Bernavar? fî 21 C*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 63.

118 22 Cemâziyelâhir Cuma / 18 Haziran 1683.

“*Yirmi ikinci Cum'a günü menzil-i Mohaç sâat beş, bugün beş sâatte Mohaç palankası sahrâsına vusûl kıldı.*”,

119 Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 815.

“*Yevmü'l-cum'a Mohaç fî 22 C sâat 5*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 63. 23 Cemâziyelâhir Cumartesi / 19 Haziran 1683.

“*Yirmi üçüncü Şenbih günü menzil-i Batasek sâat beş*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 815.

“*Yevmü's-sebt Batasek fî 23 C sâat 5*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 63.

120 24 Cemâziyelâhir Pazar / 20 Haziran 1683.

“*Yirmi dördüncü Bâzâr günü menzil-i palanka-i Seksar sâat beş*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 815.

“*Yevmü'l-ehad menzil-i Seksar fî 24 C sâat 5*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 64.



- Menzil-i Pakşa<sup>121</sup>  
sâat 5
- Menzil-i Födvar<sup>122</sup>  
sâat 5
- Menzil-i Cankurtaran<sup>123</sup>  
sâat 5
- Menzil-i Bakişte<sup>124</sup>  
sâat beş
- Menzil-i İstolni-Belgrad<sup>125</sup>  
sâat 2
- Menzil-i Mori<sup>126</sup>  
sâat 4

121 25 Cemâziyelâhir Pazartesi / 21 Haziran 1683.

“*Yirmi beşinci Dü-şenbih günü menzil-i Pakşa sâat beş.*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 815.

“*Yevmü'l-isneyn Pakşa fî 25 C sâat 5*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 64.

122 26 Cemâziyelâhir Salı / 22 Haziran 1683.

“*Yirmi altıncı Salı günü menzil-i Födvar sâat beş.*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 816.

“*Yevmü's-selâse Födvar fî 26 C sâat 5 gündüz*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 65.

123 27 Cemâziyelâhir Çarşamba / 23 Haziran 1683.

“*Yirmi yedinci Çehâr-şenbih günü menzil-i Cankurtaran, sâat beş.*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 816.

“*Yevmü'l-erba'â Cankurtaran fî 27 C sâat 5*” ..., Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 65.

124 28 Cemâziyelâhir Perşembe / 24 Haziran 1683.

“*Yirmi sekizinci Penç-şenbih günü menzil-i Bakişte, sâat beş.*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 816.

“*Yevmü'l-hamîs Bakişte fî 28 C sâat 5*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 65.

125 29 Cemâziyelâhir Cuma / 25 Haziran 1683.

“*Yirmi dokuzuncu Cum'a günü menzil-i İstolni Belgrad, sâat iki.*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 816.

“*Yevmü'l-cum'a İstolni Belgrad fî 29 C sâat 2*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 65.

126 3 Recep Pazartesi / 28 Haziran 1683.

“*Üçüncü Dü-şenbih günü menzil-i Mori sâat dört*”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 820.

“*Yevmü'l-isneyn Mori sâat 4 fî 3 B sene*”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 68.

- Menzil-i Kerburuk<sup>127</sup>  
sâat 7
- Menzil-i Per<sup>128</sup>  
sâat 3
- Menzil-i Kal'a-i Yanık<sup>129</sup>  
sâat 3
- Menzil-i Nehr-i leb-i Raabca<sup>130</sup>  
sâat 3
- Menzil-i Kal'a-i Ovar<sup>131</sup>  
sâat 5
- Menzil-i Gota<sup>132</sup>  
sâat 5

---

127 4 Recep Salı / 29 Haziran 1683.

“Dördüncü Salı günü menzil-i Kerburuk, sâat yedi.”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 821.

“Yevmü's-selâse Kerburuk sâat 7 fi 4 B sene”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 68.

128 5 Recep Çarşamba / 30 Haziran 1683.

“Beşinci Çehâr-şenbih günü menzil-i Per, sâat üç.”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 821.

“Yevmü'l-erba'â der-menzil-i Per fi 5 B sâat 3”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 68.

129 6 Recep Perşembe / 1 Temmuz 1683.

“Altıncı Peñç-şenbih günü menzil-i kal'a-i Yanık, sâat üç.”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 821.

“Yevmü'l-hamîs menzil-i kal'a-i Yanık fi 6 B sene 1094 fi 21 Haziran”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 69.

130 13 Recep 1094 Perşembe / 8 Temmuz 1683.

“On üçüncü Peñç-şenbih günü, menzil-i nehr-i leb-i Raabca, sâat üç.”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 829.

“Yevmü'l-hamîs Raabca fi 13 B sene sâat 3”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 79.

131 15 Recep 1094 Cumartesi / 10 Temmuz 1683.

“On beşinci Şenbih günü, menzil-i kal'a-i Ovar sâat beş.”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 830.

“Yevmü's-sebt Ovar fi 15 B sene sâat 5”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 80

132 16 Recep Pazar. (İbtidâ-i Temmuz; Rumi takvimde 1 Temmuz 1094 Miladi takvimde 11 Temmuz 1683).

“On altıncı Bâzâr günü ki, ibtidâ-yı Temmuz'dur. Menzil-i Gota sâat beş.”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 831.

“Yevmü'l-ehad Gota fi 16 B sene sâat 5 Temmuz”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 80.

- Menzil-i Vandalık Fegadu<sup>133</sup>  
sâat 5
- Menzil-i Eşikel<sup>134</sup>  
sâat 5
- Menzil-i Kal'a-i Beç<sup>135</sup>  
sâat 4

#### 4.4. IV. Kısım:

##### Sefer Dönüşü, Belgrad'dan Edirne'ye Menziller (Menzilnâme Metni)

[47a] Geriye Avdet.

Mâh-ı Şevvâl'in yirmi biri Teşrînievvel'in üçü Çehâr-şenbih günü<sup>136</sup>:

- Menzil-i Hisarcık  
sâat 5
- Menzil-i Kolar  
sâat 4
- Menzil-i Hasan Paşa Palankası  
sâat 7
- Menzil-i Batıçine  
sâat 7  
Tekâüd yevm 1
- Menzil-i Yagodina  
sâat 5

133 17 Recep 1094 Pazartesi / 12 Temmuz 1683.

“On yedinci Dû-şenbih günü Vandalık Fegadu, sâat beş.”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 831.

“Yevmü'l-İsneyn Vandalık Fegadu fî 17 B sene sâat 5”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 81.

134 18 Recep 1094 Salı / 13 Temmuz 1683.

“On sekizinci Salı günü menzil-i Eşikel, sâat beş.”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 832.

“Yevmü's-selâse Eşikel fî 18 B sene sâat 5”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 81.

135 19 Recep 1094 Çarşamba / 4 Temmuz 1094 / 14 Temmuz 1683.

“On dokuzuncu Çehâr-şenbih günü ki, Temmuz'un dördüdür. Menzil-i kal'a-i Beç sâat dört.”, Nazire Karaçay Türkal, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, s. 835.

“Yevmü'l-erba'â menzil-i Beç fî 19 B sene sâat 4”, Mehtap Yılmaz, “Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)”, s. 82.

136 21 Şevval 1094 / 3 Teşrînievvel 1094 / 13 Ekim 1683.

- Menzil-i Kınalıoğlu Çiftliği  
sâat 7
- Menzil-i Aleksanca  
sâat 5
- Menzil-i Ilıca  
sâat 8
- Menzil-i Musa Paşa Palankası  
sâat 6
- Menzil-i Şehir Köyü  
sâat 5  
Tekaüd yevm 1
- Menzil-i Sarıyurd  
sâat 4
- Menzil-i Halkalı Pınar  
sâat 5 [47b]
- Menzil Sofya  
sâat 5  
Tekaüd 2
- Menzil-i Yeni Hân  
sâat 4
- Menzil-i İhtiman  
sâat 5
- Menzil-i Yeniköy  
sâat 8
- Menzil-i Tatar Pazarı  
sâat 2  
Tekaüd yevm 1
- Menzil-i Filibe (Rûz-ı Kasım)  
sâat 6  
Tekaüd 2
- Menzil-i Papashı  
sâat 6
- Menzil-i Kayalı  
sâat 7

- Menzil-i Uzuncaova  
sâat 7
- Menzil-i Harmanlı  
sâat 7
- Menzil-i Mustafa Paşa Köprüsi  
sâat 7
- Menzil-i Edirne  
sâat 7

Pazartesi. Mâh-ı Zilhicce'nin dördü yevm-i arefedür.<sup>137</sup>

#### 4.5. V. Kısım:

##### **Belgrad'dan Edirne'ye Menzillerin Tavsifi (Menzilnâme Metni)**

Evsâf-ı menâzil mezkûrdur ki beyân olunur.<sup>138</sup>

Belgrad'dan **Hisarcık'a**<sup>139</sup> gelince gerçi dört sâatlik yoldur lâkin çamur olursa beş sâatde ancak varılır ve Tuna kenarında vâki' bir küçük karyedür. Yolun iki tarafı ufak mîşe-zârdur. Avlanmak mümkündür. Yolunda biraz bayırları olup yağmur yağarsa azîm zahmet çekilür ve yolunda bir taş çeşmesi ve bir taş köprüsi ve ağaç köprüsi dahi vardır. **[48a]**

Hisarcık'dan **Kolar'a** gelince gerçi dört sâatlik yoldur Lâkin yağmur yağarsa beş sâatde gelinür. Yolun iki tarafı iri mîşelikdür ve bayırları olup çamur olursa zahmet çıkılır. Yolunda bir çeşmesi olup bir ağaç köprüsi dahi vardır ve Kolar kendi bir küçük karyedür.

Kolar'dan **Hasan Paşa Palankası**'na gelince yolun iki tarafı ufak ve iri mîşelikdür, altı açık, avlanmak mümkündür. Civârında bir vâsi' ırmağı da vardır ve yolunda sekiz yerde ağaç köprüsi olup ve Hasan Paşa Palankası'na yakın bir yerde taş çeşmesi vardır ve Kolar'dan gerçi beş sâatlik yoldur lâkin yağmur olursa yedi sâatde ancak gelinmesi mümkün olur. Biraz bayırları olur, zahmet çıkılır ve Hasan Paşa Palanka'sı bir küçük karyedür. Lâkin vâfir hanları vardır palankası çifttür.

Hasan Paşa Palankası'ndan **Batiçine** gelince gerçi altı sâatlik yoldur, lâkin yağmur olursa sekiz sâatde ancak gelinür. Vâfir iniş ve yokuşu olup arabalar azîm zahmet çekerler ve yolu gâyet ağırdur. Yolunda suyu yokdur. Sekiz yerde **[48b]**

137 4 Zilhicce 1094 / 24 Kasım 1683.

138 Menzillerin evsafı kısmında Belgrad'dan Edirne'ye doğru olan menzil sıralaması dikkate alınmıştır.

139 Her menzilin ismi ilk geçtiği yerde bold olarak gösterilmiştir.

ağaç köprüsi vardır ve yolun iki tarafı ufak bazı yerde iri ağaçlık olup altı açık, avlanmak mümkündür ve Batıçine zâtında on, on beş evli bir küçük karyede ve bir derede vâki'dür. Etrâfı yine mîşelikdür. İki taş hanı vardır.

Batıçine'den **Yagodina**'ya gelince beş buçuk sâatlik yoldur, lâkin yağmur olursa yedi sâatde ancak gelinür. Yolu gâyet fenâdur. Azîm zahmet çekilür. Eğer çamur olursa ihtirâz lazımdur. Beş ağaç köprüsi vardır. Bayırları çokdur. Bir mikdar yerde avlanmak mümkündür. Lâkin bazı yeri uçurum ve sıklıkdur. Zâtında Yagodina bir kasabadur. İki taş minâresi ve cami'i olup Cuması kılınur ve hânları vâfirdür ve Yagodina düz yerde vâki'dür, etrâfı mîşe-zârdur.

Yagodina'dan **Kınaloğlu Çiftliği**'ne gelince gerçi sekiz sâatdür, lâkin yağmur olursa on sâatde ancak gelinür. Yagodina'dan iki buçuk sâat mürûrunda bir nehir ve ağaç köprüsi olup ve bu iki buçuk sâatlik yerde yolun iki tarafı sık ormanlıktır. Lâkin nehirden berî bir buçuk sâat mürûrunda **Parakin** nâm bir minâreli bir vâsi' karye olup mezbûr karyeden dört sâatde Kınaloğlu'na [49a] gelinür. Mezbûr nehirden Kınaloğlu'na gelince yolun iki tarafı açık bükelikdür. Sığın ve karaca bulunur ve yolu yağmur olursa ağırdur. Kınaloğlu Çiftliği bir çiftlik imiş, lâkin şimdi harabedür, ve mezbûr çiftlik bir yüksek yerde vâki'dür.

Kınaloğlu Çiftliği'nden **Aleksanca**'ya gelince beş buçuk sâatlik yoldur, lâkin yağmur olursa yedi sâatde ancak gelinür. Kınaloğlu Çiftliği'nden berî bir buçuk sâat mürûrunda Raçine nâm bir karye olup lâkin şimdi nâm ve nişân yoktur, ancak bir hânı vardır ve Aleksanca'ya gelince yolun iki tarafı ağaçlık olup avlanmak dahi olur ve yolu sarbçadur. Yağmur olursa azîm zahmet çekilür ve Aleksanca dahi bir karyedür bir dereye vâki'dür. Etrâfı yine mîşe-zârdur. Lâkin biz vardığımızda harap olmuş ancak bir taş hânı kalmış idi.

Aleksanca'dan **Niş**'e gelince gerçi altı buçuk sâatdür, lâkin yolu gâyet fenâdur. Husûsan yağmur olursa dokuz sâatde ancak gelinür. İnişi, bayırı çokdur, dahi düz yeri azdur. Ba'zı yerinde avlanmak belki mümkündür. İki üç yerinde [49b] taş köprüsi ve birkaç yerinde ağaç köprüsi dahi vardır ve Niş zâtında hayli bir büyük kasabadur. Bir yanı düz gayri tarafları dağdır ve civârında bir akarsuyu dahi vardır.

Niş'den **Musa Paşa Palankası**'na gelince gerçi sekiz sâatdür, lâkin yolu gâyet fenâdur. Taşlıkdur ve iki tarafı yüksek bayırdur ve inişi ve yokuşu çokdur. Bundan mâadâ Kızıl Bayır nâmında bir bayırı vardır, gâyet fenâdur ve yolun solu taşlıdır, hâsılı pek rûsvâdur. Niş'den iki sâat mürûrunda bir ılıcası vardır ve bu Musa Paşa Palankası zâtında bir küçük karyedür, lâkin taşdan bir hisârı olup ve bir ulu hânı olup bir bayırın dibinde vâki'dür ve civârında bir akarsuyu vardır ve yolu dardur, fenâdur.

Musa Paşa Palankası'ndan **Şehir Köyü**'ne gelince gerçi beş saatlik yerdür, lâkin kış vâki' olursa yedi sekiz saatlik yol olur. Zîrâ yolu Musa Paşa Palankası'ndan üç saat mürûruna dek taşlık ve dar boğaz gibi gâyet fena yolu vardır. Lâkin üç saat mürûrundan sonra iki üç saatlik yer şöylece ki belkim avlanması mümkündür. Lâkin Şehir Köyü bir güzel kasabadur. Akarsuları bağ ve bağçeleri **[50a]** çok hayli büyük kasabadur ve bir bayırın kenarında vâki'dür. Ammâ hasılı bütün yolu gâyet fenâdur.

Şehir Köyü'nden **Sarıyurd**'a gelince dört saatlik yoldur. Yolun iki tarafı açık müşelikdür. Gâyet iyi av yeridür. Dahi sarb değildir meğer yağmur ola da bir mikdar zahmet çekile ve Sarıyurd bir bayır kenarında vâki' bir karyedür ve civârında bir taş köprüsi ve bir latif sulu taş çeşmesi dahi, yolun bir iki yerinde köprüleri vardır.

Sarıyurd'dan **Halkalı Pınar**'a gelince beş saatlik yoldur. Halkalı Pınar'dan berî bir saat yer bir şey değildir. Lâkin andan berî iki saat bir dar derbendi vardır. Azim zahmet çıkılır ve derbenden berî iki saatlik yeri düz değildir bayırdur. Ammâ eyü tavşan avidur ve Halkalı Pınar dahi bir karyedür.

Halkalı Pınar'dan **Sofya**'ya gelince beş saatlik yoldur, gâyet eyüdür, düzdür. Etrâfi düz ve tavşan avgâhidir. Yolda câbecâ eyü bağlar ve bir iki yerde çeşmeleri vardır ve Sofya bir düz yerde vâki' olmuş bir muazzam şehrdür. Bu kadar **[50b]** câmi'ler ve hammâmları olup husûsan bî-nazîr ılıcası dahi vardır. Hasıl her şey bulunur bir şehrdür.

Sofya'dan **Yenihan**'a gelince dört buçuk saatlik yerdür. Etrâfi açık tavşan avgâhidir. Yolu iyüdür. Etrâfi şenlikdür ve Yenihan bir düz yerde vâki' bir karyedür.

Yenihan'dan **İhtimân**'a gelince beş saatlik yoldur. Lâkin yağmur olursa azim zahmet çekilir. Zîrâ inişi yokuşu çokdur. Yolun etrâfi ormanlıkdur ve iki tarafında köyleri vardır şenlikdür. İhtimân zâtında bir büyük karyedür. Hanları vardır. Bir düz yerde vâki'dür. Ammâ etrâfi ormandur. Yolu fenadur.

İhtimân'dan **Yeniköy**'e gelince gerçi sekiz saatlik yoldur. Lâkin derbend olup meşhur kaplıdır. Derbendi geçmeğe muhtaçdur. Yolu gâyet sarbdur, uçurumdur ve Yeniköy bir orman içinde vâki' bir karyedür.

Yeniköy'den **Tatar Pazarcığı**'na gelince iki buçuk saatlik yoldur. Yolu eyüdür ve Tatar Pazarcığı zâtında bir büyük kasabadur.

Tatar Pazarcığı'ndan **Filibe**'ye altı saatlik yerdür, yolu düzdür. Lâkin yağmur **[51a]** olursa zahmet mukarrerdür. Filibe zâtında bir muazzam şehrdür. Etrâfi düz ovadur. Ancak iki yüksek depenin mabeyninde vâki' olmuşdur ve civârında Merîh akar.



Ve Filibe'den **Papaslı**'ya gelince gerçi altı sâatlik yerdür. Lâkin kış olup yağar olursa sekiz sâatde ancak gelinür. Yolu gâyet ağırdur zahmet çekilür ve yolun etrâfi düzdür. Ba'zı yerinde kurusu ve birkaç yerinde akarsuları vâfir yerde köprüleri vardır ve Papaslı zâtında bir küçük karyedür. Lâkin bir muazzam han ve bir câmi' ve bir hammâmı vardır.

Papaslı'dan **Kayalı**'ya gelince gerçi altı sâatlik yerdür. Lâkin Hak Teâlâ kimseyi orada kışın yolcu etmesün. Rûy-i zemînde böyle bir rüsvây yer yokdur ve handan alakası yokdur. Heman keferre karyesidür.

Kayalı'dan **Uzuncaova**'ya gelince bu dahi altı sâatdür dirler. Ammâ hemen tafsîl lâzım değildir. Dünyada böyle rüsvây yol yokdur. Ancak zâtında Uzuncaova hayli büyük kasaba şeklidir ve bir muazzam hanı dahi vardır. **[51b]**

Uzuncaova'dan **Harmanlı**'ya gelince bu dahi sekiz sâatlik yoldur. Yolu hemen öbürleri gibidir ve Harmanlı zâtında bir kasaba gibidir ve bir muazzam hanı vardır.

Harmanlı'dan **Mustafa Paşa Köprüsi**'ne gelince bu dahi sekiz sâatdür. Yolu hemen öbürleri gibidir. Yolu gâyet fenadur ve Mustafa Paşa Köprüsi dahi bir muazzam kasabadur. Her şey bulunur. Dahi civârda Merîh akar.

Mustafa Paşa Köprüsi'nden **Edirne**'ye gelince sekiz sâatdür. Yolu kem değildir, avgâhdur.

##### **5. Fezâil-i Cihâd Mecmuasının 9. Risalesi:**

###### **“Nemçe Seferinde Osmanlı Ordusu Birliklerinin Asker Sayısı”**

Bu risale, *Fezâil-i Cihâd Mecmuası*'nın son risalesi olup II. Viyana Seferi'ne katılan askerlerin mevcudunu göstermektedir. Askerlerin geldiği eyalet ve sancaklar ile bu eyalet ve sancakların beylerinin isimlerinin de yer aldığı risale daha önce ifade edildiği üzere iki çalışmaya konu olmuştur.<sup>140</sup>

Asker sayısının verildiği risalenin sonunda savaştan galip ayrılmanın asker sayısının çokluğu ile alakalı olmadığına vurgu yapılmıştır. Osmanlı ordusunun sayıca çokluğuna işaret edilen risalede, bu sefere katılan bazılarının mevcut asker sayısını başka hiçbir savaşta görmediklerini ifade ettiklerine yer verilmiştir. Müellif de zaferi Allah'tan bilip ordudaki asker sayısının çokluğu ile gururlanmaktan kaçınılması gerektiğini vurgulamıştır.<sup>141</sup>

140 Kahraman Şakul, *II. Viyana Kuşatması*, s. 229-231; *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri*, s. 179.

141 *Fezâil-i Cihâd Mecmuası*, vr. 54a.

### 5.1. Metin (Transkripsiyon):

#### Nemçe Seferine Me'mûr Olup Mevcûd Olan Askerin Defteridür.

- Kırım Hânı Murad Girây Hân ile mevcûd-ı Tatar  
temmet  
50.000
- Ehl-i Tımar ve Za'ım  
temmet  
40.000
- Sipâh  
temmet  
15.000
- Yeniçeri ve Cebeci ve Topçu vesâir  
temmet  
80.000 [52a]
- Mısır Kulu  
temmet  
3.000
- Şam Kulu  
temmet  
500
- Vesâir ehl-i Divân ve Kâtib hademeleriyle  
temmet  
20.000
- Vezîr-i a'zam serdâr-ı ekrem Kara Mustafa Paşa'nın kendü yalnız kapu halkı  
temmet  
6.000
- Yeniçeri ağası Vezîr Mustafa Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı  
temmet  
2.000
- Özi Beylerbeyisi sabıkan Bostancıbaşı Vezîr Mustafa Paşa yalnız kendi kapu halkı  
temmet  
1.300  
eyâleti dahi mevcûddur.

- Temeşvar Vâlisi sabıkan defterdar Vezîr Ahmed Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı  
temmet  
1.000  
eyâleti dahi mevcûddur.
- Bosna Vâlisi Vezîr Hızır Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı  
temmet  
1.500  
eyâleti dahi mevcûddur.
- Budin Vâlisi Vezîr İbrahim Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı  
temmet  
3.000  
eyâleti dahi mevcûddur.
- Şâm-ı Şerîf Vâlisi Siyâvuş Paşa karındaşı Abaza Hüseyin Paşa'nın kapu halkı  
Temmet  
1.500  
Şâm-ı Şerîfin Gazze'nin ve Nablus ve Aclun sancaklarının züemâ ve erbâb-ı tımar dahi mevcuddur.
- Diyarbekir Vâlisi Vezîr Kara Mehmed Paşa'nın yalnız kendü kapu halkı  
temmet  
3.000

**Üçer tuğlu sekiz aded vezîrlerdür ki zikr olundu.**

-----\*-----

**İkişer tuğlu<sup>142</sup> pâşâlardır ki zikr olunur:**

142 Tuğ, Osmanlılarda siyasi ve askeri otoriteyi temsil eden sancağı (bayrağı) ifade etmektedir. Paşa ise Osmanlı Devleti'nde en yüksek askeri ve mülki unvandır. Osmanlı Devleti'nde padişahın, vezirlerin, beylerbeylerinin ve sancak beylerinin görev ve memuriyet işareti olarak tuğları bulunurdu. Padişahın yedi, sadrazamların beş, vezirlerin üç, beylerbeyinin iki, sancak beylerinin ve mirlivâların ise birer tuğu bulunurdu. XVI. ve XVII. yüzyıllarda eyaletlerde paşa sayısının artması ile birlikte paşalar, iki tuğlu ve üç tuğlu paşalar şeklinde sınıflandırılmışlardır. Sancak beyleri tek tuğ taşıma hakkına sahipken zamanla iki tuğlu olup paşa unvanıyla anılmaya başlanmışlardır. Bkz. Tülin Çoruhlu, "Tuğ", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 41, İstanbul, 2021, s. 330-332; Abdülkadir Özcan, "Paşa", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 34, İstanbul, 2007, s. 182-183.

- Sofya Beylerbeyisi Hasan Paşa yalnız kendi kapu halkı  
temmet  
800  
eyâleti dahi mevcûddur.
- Hersek Beylerbeyisi Ali Paşa'nın yalnız kendü kapu halkı  
temmet  
500 [52b]
- Haleb Beylerbeyisi Bekir Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı  
temmet  
1.500  
eyâleti dahi mevcûd.
- Adana Beylerbeyisi Emir Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı  
temmet  
500  
eyâleti dahi mevcûd.
- Anadolu Beylerbeyisi Ahmed Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı  
temmet  
1.300  
eyâleti dahi mevcûd.
- Mar'aş Beylerbeyisi Kethüda Ahmed Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı  
temmet  
800  
eyâleti dahi mevcûd.
- Sivas Beylerbeyisi Halil Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı  
temmet  
800  
eyâleti dahi mevcûd.
- Teke Beylerbeyisi Silahşor Ali Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı  
temmet  
500  
eyâleti dahi mevcûd.
- Kayseriyye Beylerbeyisi Dilâver Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı  
temmet  
200
- Kastamonu Beylerbeyisi Nişli Ali Paşa'nın kendi kapu halkı

temmet

400

- Ankara Beylerbeyisi Niğdeli Ali Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı

temmet

400

- Burusa ve Kars Beylerbeyisi Berber Ali Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı

temmet

300

- Hamid Beylerbeyisi Haznedâr Hasan Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı

temmet

600

- Karaman Beylerbeyisi Şişko Mehmed Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı

temmet

700 [53a]

- Manisa Beylerbeyisi Şeyhzâde Ahmed Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı

temmet

300

- Eğri Beylerbeyisi Seydîzâde Mehmed Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı

temmet

300

- Silivke/Silifke (İçel)143 Beylerbeyisi Abdülmümin Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı

temmet

500

- Karahisar Beylerbeyisi Ömer Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı

temmet

400

- Aydın Beylerbeyisi Ahmed Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı

temmet

500

---

143 Nezihî Aykut bu yer ismini Silifke olarak okurken, Kahraman Şakul ise tereddütte kalarak Söke? olma ihtimali üzerinde durmuştur. Mecmuada eyalet olarak yer olsa da bu yerlerin bir kısmı sancak statüsündedir. *Vekâyi-i Beç*'de İçel Sancağı (Silifke Sancağı) olarak geçen bu yerin idari yöneticisi de aynı kaynakta Abdülmümin olarak belirtilmiştir. Bkz. Mehtap Yılmaz, "Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)", s. 117.

- Menteşe Beylerbeyisi Mehemmed Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı  
temmet  
200
- Uyvar Beylerbeyisi Hocasâde Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı  
temmet  
300
- Kaniye Beylerbeyisi K r Hüseyin Paşa'nın yalnız kendi kapu halkı  
temmet  
200
- Ohri ve Çirmen Beylerbeyisi Keth d  Hasan Paşa'nın kendü kapu halkı  
temmet  
200

### **İki tuğlu p   **

**aded**

**23**

-----\*-----

### **Sancak beylerid r ki zikr olunur:**

- Bolu beyi Hüseyin Bey'in kapu halkı  
temmet  
300
- T rkm n beyi kapu halkı  
temmet  
300
- Niđde beyi İsm 'il Bey'in kapu halkı  
temmet  
100 [53b]
- Acl n beyi Süleyman Bey'in kapu halkı  
temmet  
100
- Malatya beyi Katırcız de Ahmed Bey'in kapu halkı  
temmet  
100
-  orum beyi Genç Mehemmed Bey'in kapu halkı  
temmet  
100

- Canik beyi Osman Bey'in kapu halkı  
temmet  
100
- Divrik beyi Alişan Bey'in kapu halkı  
temmet  
100
- Arabgîr beyi Ömer Bey'in kapu halkı  
temmet  
100
- Amasya beyi Ahmed Bey'in kapu halkı  
temmet  
100
- Alaiye beyi Süleyman Bey'in kapu halkı  
temmet  
100

## **Bey**

### **aded**

#### **11**

-----\*-----

- Erdel Kralı ile askeri  
temmet  
10.000
- Orta Macar Kralı ile askeri  
temmet  
20.000
- Eflak Beyi ile askeri  
temmet  
10.000
- Boğdan Beyi ile askeri  
temmet  
10.000

Bu defterde mevcûd olan asker üç yüz elli bin olup Harbende ve Saruvân vesâir tevâbiât yüz elli bin tahmîn olunur. Bu hesâb üzere beş yüz bin âdem olur. Lâkin evfâh-ı nâsdan ve ba'zı [54a] asker görmüş ve nice seferlerde bulunmuş ki-

mesneler nakl etdiler ki bu seferde mevcûd olan askeri biz bir seferde görmedik. Ammâ Allahu a'lem yedi yüz bin âdem olmak gerek deyu ittifâk eylemişlerdür ve bu askerin çevresi tûlen ve arzen on beş sâatlik yerdür deyu nakl eylemişlerdür. İmdi benim canım kişi, askerin çokluğuna mağrur olmayup feth ve nusreti Hüdâ-yı çaresâz-ı bî-ebnâzdan bilmek gerekdür.

### Zîrâ

« كَمْ مِّنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ »<sup>144</sup>

âyet-i kerîmin musaddakınca asker-i kalîl asker-i kesîre gâlib olduğu nice kerre vâki' olmuşdur deyu tevârihlerde mestur olur emir-ber aks olmuşdur.

Hemân Hak Subhanehu ve Teâlâ cümlemize âkibet hayırlığı ihsân eyleye.

Âmîn, bî-hürmet-i nebiyyü'l-kerîm.

### Sonuç

II. Viyana Seferi, Osmanlı tarihi açısından oldukça önemli olmakla beraber başta Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın merkezinde olduğu diğer birçok tartışma ve değerlendirmeye de konu olmuştur. Seferin kimler tarafında desteklendiği, sefer güzergahı üzerinde yaşanan olumsuzluklar, ordunun disiplinsiz hareketleri ve neticede ortaya çıkan mağlubiyetin sebepleri üzerinde en çok durulan hususlar olmuştur. Seferin, sonuçları itibariyle artan önemi, ordunun sefer boyunca takip ettiği güzergahı araştırmacılar nezdinde daha da değerli kılmaktadır. Bu noktada Osmanlı menzîlnâme literatürünün sunduğu veriler, ordunun güzergâhı üzerine araştırmacılara değerlendirme imkânı vermektedir.

Osmanlı ordusunun seferlerde bir yerden başka bir yere geçişi oldukça kapsamlı bir lojistik çalışmayı ve koordinasyonu zaruri kılmaktadır. Gün içinde kat edilecek mesafe dikkate alınarak kurulan menziller, ordunun hem istirahat ettiği hem de temel ihtiyaçlarının karşılandığı önemli durak noktalarıdır. Ordunun sefere çıktığı yöne doğru oluşturulan ve birçoğu zamanla kalıcı hâle gelen bu menziller hakkında kaleme alınan bilgiler oldukça kıymetlidir. Bu bilgilere dayanarak günümüzde menziller üzerine birçok müstakil çalışma ortaya konulmuştur. Bu müstakil çalışmaların ortaya çıkması, nitelik ve nicelik bağlamında birçok menzîlnâmenin günümüze erişmiş olması sayesinde. Bu noktada günümüze erişen menzîlnâmeleri iki türe ayırabiliriz: Ordunun sefer boyunca uğradığı menzilleri, buralarda cereyan eden olaylar ile birlikte aktaran menzîlnâmeler; doğrudan menzilin ismine ve coğrafi özelliklerine odaklanan menzîlnâmeler. Bu çalışma

144 Allah'ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır. Allah, sabredenerle beraberdir. (Bakara, 249)



bağlamında ele alınan *Fezâil-i Cihâd Mecmuası* içerisindeki “*Nemçe Menzîlnâmesi*” ikinci kategoride ele alınacak bir menzîlnâmedir.

Ordunun takip ettiği güzergâhın ve bu güzergâhtaki menzillerin seçilmesi birçok bağlantıyı içermektedir. Öncelikle ordunun olabildiğince hızlı ve kolay şekilde belirlenen hedefe erişmesi esas olmuştur. Bu süreçte askerlerin dinlenmesi, yeme-içme ve temizlik ihtiyaçlarının karşılanması en önemli hususlardan biridir. On binlerce askerden ve hizmetliden oluşan orduların bu ihtiyaçları yerleşim yerleri dışında belirlenen menzillerde karşılanmıştır. Ordunun konaklayacağı menzillerin düz ve geniş yerler olması tercih edilmiştir. Menzillerin belirlenmesinde iki menzil arasındaki mesafe de oldukça önemlidir. Ordunun gün içinde kat edeceği mesafe dikkate alınarak menziller belirlenmiştir. Sefere çıkan ordunun takip edeceği güzergâh bu güzergâhın ne kadar süreceği, hangi menzillerde istirahat edileceği gibi hususlar, menzîlnâmelerin ana konusu olmuştur. Dönemin devlet adamları için bir başucu kaynağı haline gelen menzîlnâmeler aynı zamanda birçok sefer güzergâhının da bu çalışmalar vasıtasıyla kalıcı hale gelmesine sebep olmuştur. II. Viyana Sefer'i bağlamında bu çalışmada ele alınan menzîlnâme önemli bazı veriler sunmaktadır. 24 Mayıs 1683 tarihinde Edirne'den yola çıkan Osmanlı ordusunun yaklaşık elli beş menzil (Edirne'den Belgrad'a yirmi altı menzil, Belgrad'dan Viyana'ya yirmi dokuz menzil) aşarak yüz beş güne yakın süren sefer yolcuğundan sonra 14 Temmuz 1683'te Viyana kapılarına dayandığı görülmektedir. Menziller arasında en uzununu sekiz saat, en kısası iki saat yolculuklar yaşanmış, mesafelerin saatlerinde o dönem için tahmini mümkün olmayan hava şartları büyük ölçüde etkili olmuştur. Bu yorucu yolculuğun güzergahı üzerindeki menzillerde ordunun konaklamasının yanı sıra devlet ileri gelenlerinin istişareleri, elçilerin kabulü, padişahın maiyeti ile ava çıkması gibi birçok olay da vuku bulmuştur. Bu açıdan Osmanlı sefer menzîlnâmeleri hem menzillere dair coğrafi bilgiler içermekte hem de gün be gün sefer esnasında cereyan eden olayları ihtiva etmektedir. Osmanlı sefer menzîlnâmeleri üzerine devam edecek yeni kapsamlı çalışmalar coğrafi ve askeri açıdan araştırmacılara önemli veriler sunacaktır.

## Kaynakça

*Fezâil-i Cihâd Mecmuası*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Laleli Kısım, nr. 1608.

Ak, Mahmut, “Osmanlı Coğrafya Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, cilt 2 sayı 4, İstanbul, 2004.

Akalın, L. Sami, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Varlık Yayınları, 1980.

Arkayın, Aşır - Bozkurt, A. Rıza, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri: İkinci Viyana Kuşatmasından Nizam-i Cedidin Teşkiline Kadar Olan Devre (1683-1793)*, cilt III kısım 4, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1982.

Armağan, Latif, “XVIII. Yüzyılda Hac Yolu Güzergahı ve Menziller (Menâzilü'l-Hacc)”, *Osmanlı Araştırmaları*, cilt 20, sayı 20, İstanbul, 2000.

Aykut, Nezih, “IV. Murad’ın Revân Seferi Menzıl-nâmesi”, *Tarih Dergisi*, sayı 34, Mart 1983-84.

Börekeçi, Günhan, “Yeni Bir Kaynağın Işığında Sultan III. Mehmed’in Eğiti Seferi: Menzil Geçişleri ve Lojistik Sorunlar”, *Yeni Bir Askeri Tarih Özlemi: Savaş, Teknoloji ve Deneysel Çalışmalar*, yay. haz. Kahraman Şakul, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.

Bursalı Mehmed Tahir, “Fezâil-i Cihâd Hakkında Müellefât-ı Osmâniyye”, *Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebülürreşâd Mecmuası*, proje yürütücüsü M. Ertuğrul Düzdağ, cilt 9, sayı 228, İstanbul, Bağcılar Belediyesi Yayınları, 2017.

Civelek, Yakup, “Mehmed b. Mustafa el-Vânî ve Vankulu Lûgati”, *Ekev Akademi Dergisi*, cilt 1, sayı 3, 1998.

Çoruhlu, Tülin, “Tuğ”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 41, İstanbul, 2021.

Danış, İlhami, “Başlangıcından XVI. Yüzyıl Sonuna Kadar Türk İslâm Coğrafyacılığı (Ekoller, İsimler ve Eserler)”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, cilt 17, sayı 33, İstanbul, 2020.

Devlet-i Aliyye Teşrifatçıbaşısı Ahmed Ağa, *Viyana Kuşatması Günlüğü*, Al-mancaya çev. düzenleyen ve açıklayan Richard F. Kreutel, Türkçeye çev. Esat Mermi, Milliyet Yayınları, 1970.

Erkan, Davut, “Matrakçı Nasûh’un Hayatı ve Eserleri Üzerine Notlar”, *Osmanlı Araştırmaları*, sayı 37, İstanbul, 2011.

Feridun Ahmed Bey, *Sultan Süleyman’ın Son Seferi: Nüzhet-i Esrârü'l-Ah-*

*yâr der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar*, haz. H. Ahmet Arslantürk - Günhan Börekçi, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2012.

Halaçoğlu, Yusuf, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme Menziller*, Ankara, 2002.

Halaçoğlu, Yusuf, “Menzil”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 29, İstanbul, 2004.

İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, çev. Murat Ağarı, İstanbul, Kitabevi, 2008.

İnan, Göker, “Hasan Esîrî'nin Mi'yarü'd-Düvel ve Misbarü'l-Milel İsimli Tarih ve Coğrafya Eseri”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2017.

*İsâzâde Tarihi (Metin ve Tahlil)*, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1996.

İşbilir, Ömer, “Osmanlı Ordularının İaşe ve İkmâlî: I. Ahmed Devri İran Seferleri Örneği”, *Türkler*, cilt 10, Ankara, 2002.

İşbilir, Ömer, “XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İaşe, İkmâl ve Lojistik Meseleleri”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996.

Kaçalin, Mustafa S., “Vankulu” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 42, İstanbul, 2012.

Karaçay Türkal, Nazire, “Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2021.

Kut, Günay - Bayraktar, Nimet, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021.

Lütfi Paşa, *Asafnâme*, haz. Ahmet Uğur, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982.

Lütfi Paşa, *Asafnâme*, haz. Ahmet Uğur, İstanbul, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul, 2017.

Majer, Hans Georg, “17. Yüzyılın Sonlarında Avusturya ve Osmanlı Ordularının Seferlerdeki Lojistik Sorunları”, *Osmanlı Araştırmaları*, cilt 2, sayı 2, 1981.

Memiş, Şerife Eroğlu, “XVII. Yüzyılda Osmanlı Hac Menzilleri: Rûznâmçeci İbrahim Efendi Kethüdâsı Hacı Ali Bey'in Tuhfetü'l-Huccâc Risâlesi Örneği”, *Gazi Akademik Bakış*, Ankara, 2020.

Nasûhü's-Silâhî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1976.

Ocak, Ahmet Yaşar, "Hidrellez", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt 17, İstanbul, 1998.

*Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, editör Ekmeleddin İhsanoğlu, cilt I, İstanbul, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 2000.

Özcan, Abdülkadir, "Paşa", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 34, İstanbul, 2007.

Sak, İzzet - Çetin, Cemal, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 16, 2004.

Sayıd Maqbul Ahmad, "İbn Hurdazbih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 20, İstanbul, 1999.

Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa, *Nusretnâme*, sadeleştiren İsmet Parmaksızoğlu, cilt I, İstanbul, 1962.

Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa, *Nusretnâme İnceleme-Metin (1106-1133/1695-1721)*, haz. Mehmet Topal, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), 2018.

Şakul, Kahraman, *II. Viyana Kuşatması Yedi Başlı Ejderin Fendi*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2021.

Üstüner, Ahmet, "Klasik Çağ Sonrası Osmanlı Coğrafya Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, cilt 17, sayı 33, İstanbul, 2020.

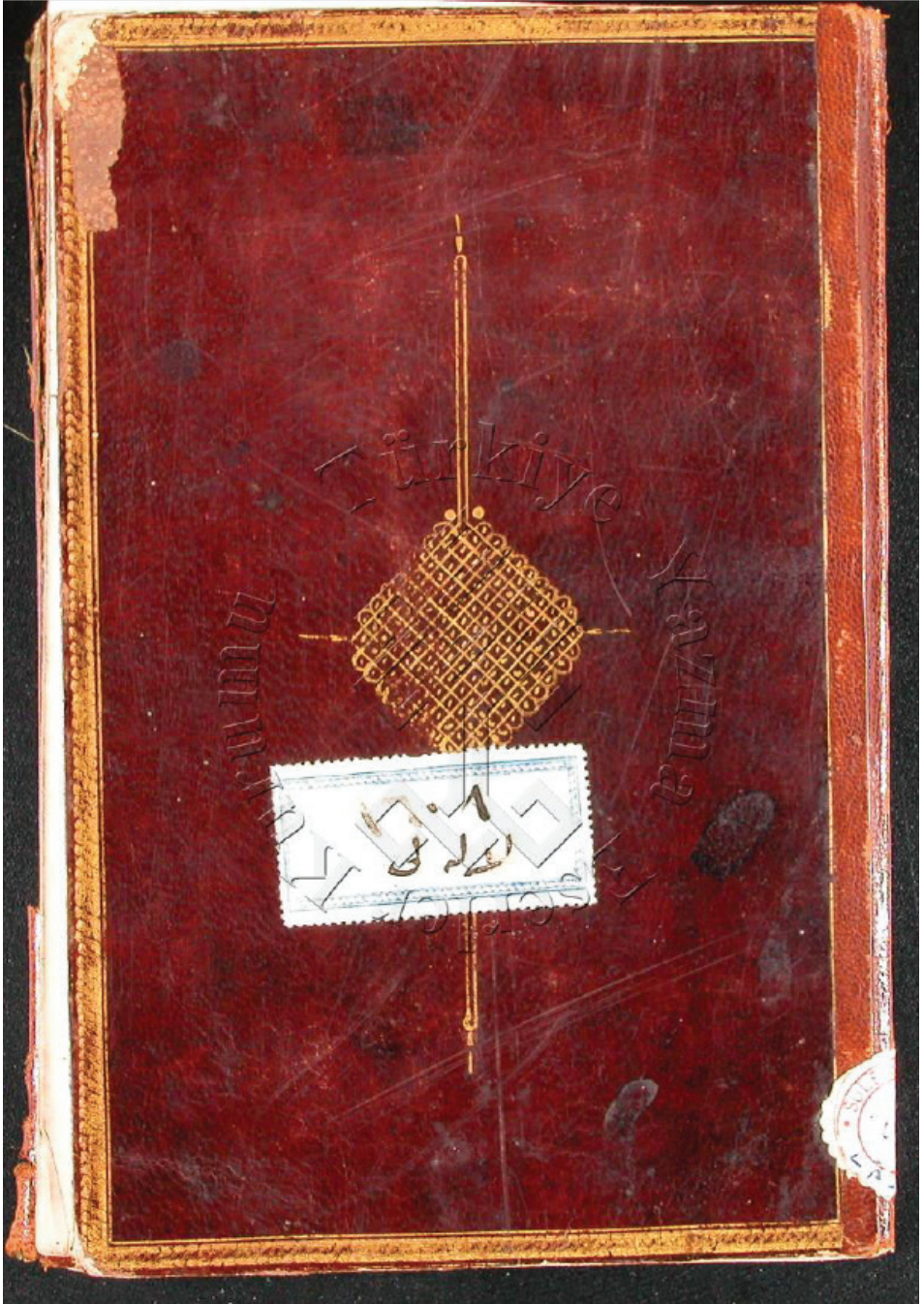
Yaran, Rahmi, "Hac Literatür", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 14, İstanbul, 1996.

Yılmaz, Fatma Büyükkarcı, *Hac Menzîlnâmelerinde Osmanlı Şehirleri*, İstanbul, 2019.

Yılmaz, Mehtap, "Vekâyinâme (Vekâyi-i Beç)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2006.

Yurdaydın, Hüseyin G., "Matrakçı Nasûh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 18, Ankara, 2003.

## Ek 1. Yazmanın Cildi





## Ek 2a. Eserde Yer Alan Gül, Sümbül ve Lale Minyatürleri

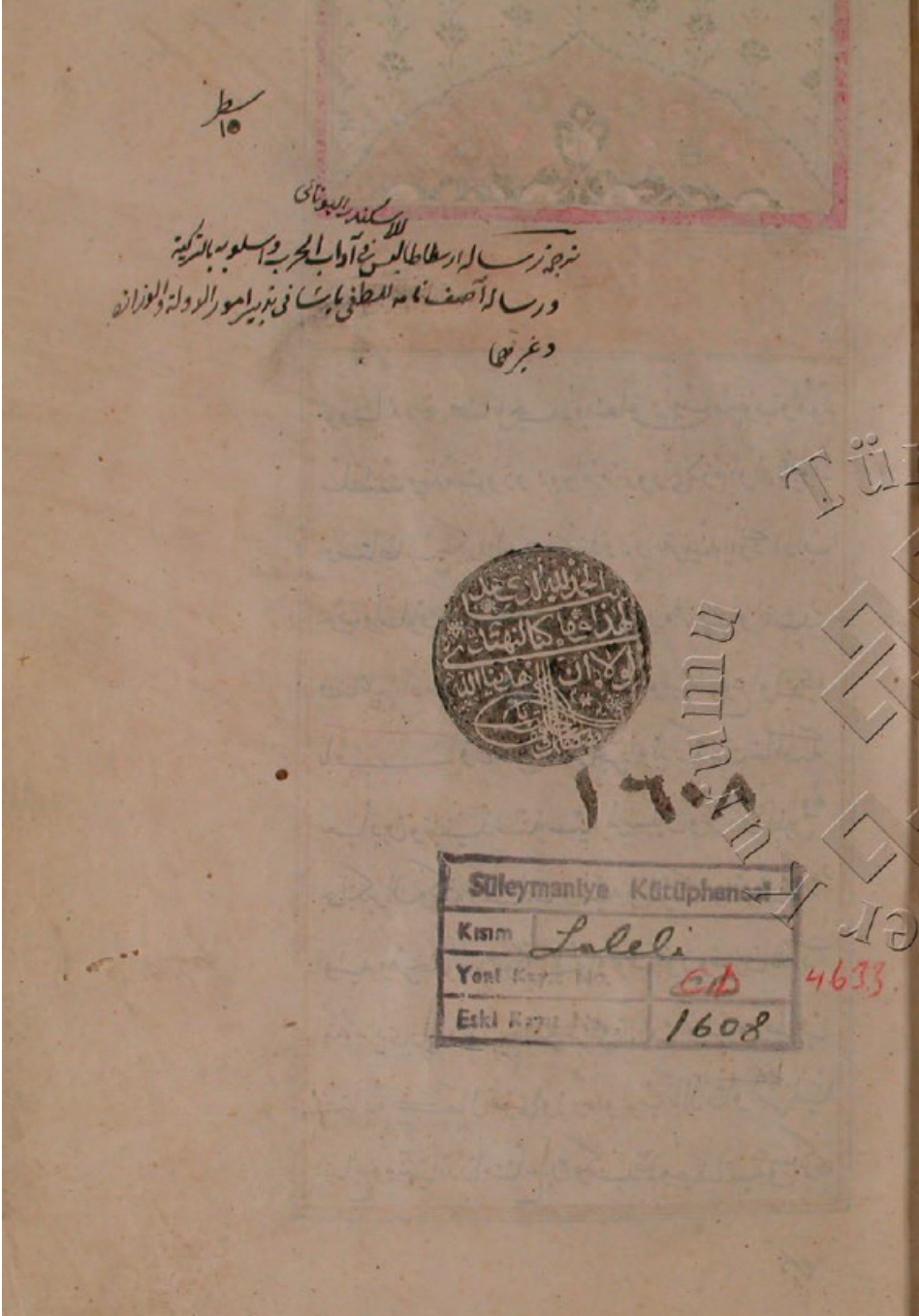


Ek 2b. Eserde Yer Alan Gül, Sümbül ve Lale Minyatürleri





### Ek 3. Sultan III. Mustafa'nın Tuğralı Vakıf Mührü





#### Ek 4. Edirne'den Viyana'ya Nemçe Seferi Menzilleri

Menzil Sıra No	Menzil Adı	Bir Önceki Menzil ile Arasındaki Zaman Farkı (Saat)	Menzilde Konaklama Gün Sayısı (Tekâüd -Oturak - Meks)	Menzile Varılan Tarih	
				Hicri	Miladi
	Edirne'den Hareket			3 Rebûlâhir 1094	1 Nisan 1683
1	Kemâl Çayırı	2		3 Rebûlâhir 1094	1 Nisan 1683
2	Cisr-i Mustafa Paşa	3	1	4 Rebûlâhir 1094	2 Nisan 1683
3	Harmanlı	6		6 Rebûlâhir 1094	4 Nisan 1683
4	Uzuncaova (Uzuncaâbâd)	6		7 Rebûlâhir 1094	5 Nisan 1683
5	Kayalı	6		8 Rebûlâhir 1094	6 Nisan 1683
6	Papashı	6		9 Rebûlâhir 1094	7 Nisan 1683
7	Filiba	6	3	10 Rebûlâhir 1094	8 Nisan 1683
8	Tatar Pazarı (Pazarcık)	6		14 Rebûlâhir 1094	12 Nisan 1683
9	Saruhan Beyli	4		15 Rebûlâhir 1094	13 Nisan 1683
10	Kurb-i Köstence (Cisr-i İspas)	5		16 Rebûlâhir 1094	14 Nisan 1683
11	İhtimân	4		17 Rebûlâhir 1094	15 Nisan 1683
12	Yenihân (Ormanlı)	4		18 Rebûlâhir 1094	16 Nisan 1683

13	Sofya	5	2	19 Rebûlâhir 1094	17 Nisan 1683
14	Halkalı Pınar	5		22 Rebûlâhir 1094	20 Nisan 1683
15	Sarıyurd	6		23 Rebûlâhir 1094	21 Nisan 1683
16	Şehir Köyü	5		24 Rebûlâhir 1094	22 Nisan 1683
17	Musa Paşa Palankası	5		25 Rebûlâhir 1094	23 Nisan 1683
18	Niş	8	1	26 Rebûlâhir 1094	24 Nisan 1683
19	Aleksanca	6		28 Rebûlâhir 1094	26 Nisan 1683
20	Kınalıoğlu Çiftliği	5		29 Rebûlâhir 1094	27 Nisan 1683
21	Yagodina	7		1 Cemâziyelevvel 1094	28 Nisan 1683
22	Batıçine	6		2 Cemâziyelevvel 1094	29 Nisan 1683
23	Hasan Paşa Palankası	6		3 Cemâziyelevvel 1094	30 Nisan 1683
24	Kolar	5		4 Cemâziyelevvel 1094	1 Mayıs 1683
25	Hisarcık	4		5 Cemâziyelevvel 1094	2 Mayıs 1683

26	Belgrad	4		6 Cemâziyelevvel 1094	3 Mayıs 1683
27	Oturak Der-i Belgrad		20		
28	Zemûn			18 Cemâziyelevvel 1094	15 Mayıs 1683
29	Lika	4		27 Cemâziyelevvel 1094	24 Mayıs 1683
30	Berka	5		28 Cemâziyelevvel 1094	25 Mayıs 1683
31	Metrofça	3	2	29 Cemâziyelevvel 1094	26 Mayıs 1683
32	Milofça	3		2 Cemâziyelâhir 1094	29 Mayıs 1683
33	Tovarnik	4		3 Cemâziyelâhir 1094	30 Mayıs 1683
34	Delkavar	5		4 Cemâziyelâhir 1094	31 Mayıs 1683
35	Dal Palankası	3		5 Cemâziyelâhir 1094	1 Haziran 1683
36	Ösek	5	14	6 Cemâziyelâhir 1094	2 Haziran 1683
37	Darda Palankası			11 Cemâziyelâhir 1094	7 Haziran 1683
38	Pernevar	4		21 Cemâziyelâhir 1094	17 Haziran 1683.

39	Mohaç	5		22 Cemâziyelâhir 1094	18 Haziran 1683
40	Batasek	4		23 Cemâziyelâhir 1094	19 Haziran 1683
41	Palanka-i Seksar	5		24 Cemâziyelâhir 1094	20 Haziran 1683
42	Pakşa	5		25 Cemâziyelâhir 1094	21 Haziran 1683
43	Födvar	5		26 Cemâziyelâhir 1094	22 Haziran 1683
44	Cankurtaran	5		27 Cemâziyelâhir 1094	23 Haziran 1683
45	Bakişte	5		28 Cemâziyelâhir 1094	24 Haziran 1683
46	İstolni- Belgrad	2	2	29 Cemâziyelâhir 1094	25 Haziran 1683
47	Mori	4		3 Recep 1094	28 Haziran 1683
48	Kerburuk	7		4 Recep 1094	29 Haziran 1683
49	Per	3		5 Recep 1094	30 Haziran 1683
50	Kal'a-i Yanık	3	6	6 Recep 1094	1 Temmuz 1683
51	Nehr-i Raabca	3	1	13 Recep 1094	8 Temmuz 1683

52	Kal'a-i Ovar	5		15 Recep 1094	10 Temmuz 1683
53	Gota	5		16 Recep 1094	11 Temmuz 1683
54	Vandalık Fegadu	5		17 Recep 1094	12 Temmuz 1683
55	Eşikel	5		18 Recep 1094	13 Temmuz 1683
56	Kal'a-i Beç (Viyana)	4		19 Recep 1094	14 Temmuz 1683

### **Araştırmacıların Katkı Oranı**

Araştırmanın her aşamasından yazar sorumludur.

### **Çatışma Beyanı**

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

